KORTLÆGNING OG ANALYSE

LANDSBYKLYNGEN

ØSTKYSTENS GULD

2018

Denne rapport er udarbejdet af Sekretariat for landsbyklynger, DGI Landskontor, Vingsted Skovvej 1, 7182 Bredsten. Rapporten er en del af kampagnen Landsbyklynger, der er et samarbejde mellem Realdania, DGI og Lokale og Anlægsfonden.

Udgivelsesår: 2018
Layout: DGI Marketing
Tryk: DGI Butik og Print (job nr. 28424)
Fotos: DGI Billedarkiv og med tilladelse fra styregruppen for Østkystens Guld.

Se mere på landsbyklynger.dk

INDHOLD

4	**1.**	**INDLEDNING**
6	1.1.	HVORFOR ETABLERE LANDSBYKLYNGER?
8	1.2.	PROCES OG METODE
10	1.3.	RAPPORTEN
12	**2.**	**HOVEDRESULTATER**
12	2.1.	DEN GEOGRAFISKE OG DEMOGRAFISKE ANALYSE
12	2.2.	BORGERUNDERSØGELSEN
14	**3.**	**LANDSBYKLYNGEN ØSTKYSTENS GULD**
15	3.1.	BELIGGENHED OG GEOGRAFI
15	3.2.	SELVOPFATTELSE OG SAMARBEJDE
16	3.3.	DEMOGRAFISK UDVIKLING OG PROFIL
18	**4.**	**HVAD MENER BORGERNE?**
19	4.1.	TILKNYTNING OG TILFREDSHED
24	4.2.	OPTIMISME
25	4.3.	ORGANISERING AF SAMARBEJDE
28	4.4.	KOMMUNIKATION
30	4.5.	FRIVILLIGHED OG BORGERINVOLVERING
32	4.6.	KOMMUNESAMARBEJDE
34	4.7.	MØDESTEDER
36	4.8.	AKTIVITETSUDBUD
42	**5.**	**FREMTIDSPERSPEKTIVER**
43	5.1.	FOKUSPUNKTER I FREMTIDEN
44	5.2.	DET VIDERE ARBEJDE MED LANDSBYKLYNGEN
46	**6.**	**LITTERATURLISTE**
47	**7.**	**NOTER**

1. INDLEDNING

Landsbyklyngen "Østkystens Guld" er en del af kampagnen Landsbyklynger. Kampagnen søsætter i 2017-2019 24 landsbyklynger fordelt over hele Danmark. Bag kampagnen står Realdania, Lokale og Anlægsfonden og DGI[1]. Denne rapport handler om Østkystens Guld, der ligger i Frederikshavn Kommune. Klyngen er geografisk placeret i den sydlige del af kommunen. Et område præget af Kattegats karakteristiske kystlandskab og hedeområder. Det indledende kapitel beskriver baggrunden, udfordringen og motivationen for at danne en landsbyklynge.

Baggrunden

Østkystens Guld blev etableret i september 2017. Det var de seks landsbyer; Lyngså, Præstbro, Voerså, Ørtoft, Stidsholt og Mølholt, der sammen med Frederikshavn Kommune blev enige om, at landsbyerne i fællesskab skulle danne en landsbyklynge. De første borgermøder blev afholdt umiddelbart herefter, og blev brugt til at udvikle forståelsen for, hvad og hvordan samarbejdet skulle forgå, da alle havde deres egne interesser at tage hensyn til. Det er dog ikke helt nyt for landsbyerne at samarbejde.

For år tilbage blev der lavet et stort stykke arbejde med at samle landsbyerne; Præstbro, Lyngså og Voerså og samarbejdet fik navnet "Den Bette Trekant". De tre landsbyer ville øge dialogen og samarbejdet på tværs mellem byerne. I erkendelse af byernes og områdets udfordringer på bosætningssiden samt udfordringer med at aktivere tilstrækkeligt med ressourcer finansielt og i forhold til at samle frivillige hænder i foreningslivet, indgik de tre byer dette samarbejde, som blev støttet af Frederikshavn Kommunes landdistriktsudvalg. Samarbejdet udmøntede sig i en fælles landsbyplan, som området har arbejdet ud fra de senere år.

I 2017 var tiden moden til, at samarbejdet kunne udvides og udvikles med flere aktører. Aktører, der alle kan være med til at sætte nye udviklingsmål i et fælles klyngesamarbejde og få taget fat på at løse områdets udfordringer og realisere dets potentialer.

Udfordringen

Området er kendetegnet ved nogle af de klassiske udfordringer uden for de større byer: En aldrende befolkning, fraflytning af uddannelsesstærke unge samt nedgang i befolkningstallet. Udfordringen er i høj grad de jobmæssige strukturændringer, som området har gennemgået med ingen eller få lokale arbejdspladser. Dette giver en mangel på diversitet i befolkningssammensætningen - med mindre, at folk med mellem- og længerevarende uddannelser kan tiltrækkes evt. som pendlere til arbejdspladser uden for lokalområdet.

Motivationen

Klyngen har en lang række potentialer: Borgerne brænder for lokalområdet og for landsbyernes udvikling og der er ønske om at synliggøre potentialerne både for lokale og for de gæster, der kommer til området. Området byder på en fantastisk flot natur og strand og et skønt sommerhusområde. Af andre kvaliteter kan nævnes klatrecentret i Ørtoft, kanosejlads på Voer Å med tilhørende shelterpladser og fodboldgolf i Sørå. Der er store perspektiver i samarbejdet med Danmarks måske bedste idrætsefterskole i Stidsholt. Hertil kommer bosætningspotentiale for lokalområdet med den korte køreafstand til Aalborg, muligheder for fælles markedsføringsindsats af området, muligheder i at udnytte naturen og de rekreative områder endnu bedre omkring Voer Å, kystlinjen, lystbådehavnene og landskabet bag, som rummer ca. 1200 sommerhuse.

Der er således allerede en række idéer, som kredser om temaerne havn og Voer Å, bosætning/tiltrækning af nye borgere, grønne støttepunkter, natur- kultur- og kystturisme. Herudover kan nævnes udvikling af en fælles kommunikationsplatform. Der er samlet set et stort potentiale, som venter på at blive forløst, men også en erkendelse af, at der skal hjælp til at frigøre potentialet.

Med klyngesamarbejdet er det ambitionen at sætte Østkystens Guld på landkortet og vise vejen for andre lokalsamfund - ikke kun i Frederikshavn Kommune, men i hele Danmark - som et eksempel på, at man ved at gå sammen og handle i fællesskab, kan genskabe fortællingen om det gode liv på landet. Klyngesamarbejdet har således et grundlæggende ønske om at styrke sammenholdet mellem byerne og hjælpe det eksisterende med at blive endnu bedre.

Base Camp

1.1. HVORFOR ETABLERE LANDSBYKLYNGER?

I Danmark er befolkningstallet stigende, men stigningen er ujævnt fordelt og gælder ikke for en række af landdistrikterne. Imens særligt Østjylland og det østlige Sjælland har haft vækst fra 2009-2017, så har en række kommuner i Nordjylland, Vestjylland og det sydlige Danmark samt ø-kommunerne oplevet en befolkningsnedgang i samme periode[2].

Parallelt hermed sker der en række ændringer i befolkningssammensætningen. I Danmark er gennemsnitsalderen stigende. En tendens, som er tydeligst i yderområderne, hvor de unge flytter væk, og de ældre bliver tilbage[3].

Det betyder, at mange landsbyer i yderområderne i dag har svært ved at fastholde deres eksistensberettigelse som selvstændige, bæredygtige landsbyer. Tidligere kunne man bo, arbejde og have en aktiv fritid i landsbyen, men mange landsbyer oplever i dag, at skoler lukker, busruter bliver nedlagt, og købmænd drejer nøglen om. Det medfører et behov for omstilling for de mennesker, der bor i landsbyerne.

Det fører til et øget pres på tilpasning af den kommunale service, når flere ældre og færre i den arbejdsdygtige alder tegner landsbyerne. Mange kommuner arbejder derfor som en del af den kommunale landdistriktsstrategi med i højere grad at udnytte ressourcer og sammentænke funktioner på tværs af landsbyer. Det kræver, at man søger dialog med borgerne om udviklingsmuligheder og løsninger.

Fritids- og foreningslivet rammes også af det faldende befolkningstal og den ændrede befolkningssammensætning i mange landdistrikter. Foreningerne bliver pressede på antallet af medlemmer, faciliteter, ledere samt frivillige, og presset øges på deres økonomi. Efterspørgslen på aktiviteter ændrer sig i takt med, at der bliver flere ældre.

Etableringen af landsbyklynger, hvor landsbyer, der ligger i nærheden af hinanden, samarbejder, har her vist sig at være en brugbar metode til at styrke de enkelte landsbyer og de aktivitetstilbud, der er[4].

Landsbyer står stærkere, når de står sammen

I 2015-2016 gennemførte Realdania og DGI Pilotprojekt Landsbyklynger[5] i samarbejde med fem af landets kommuner. Evalueringen af pilotprojektet viste, at landsbyer står stærkere, når de står sammen. At landsbyer, der ligger i nærheden af hinanden, kan drage fordel af at samarbejde om og prioritere mellem forskellige tilbud og faciliteter. Derigennem kan landsbyerne styrke fællesskabet og livet i landsbyerne, samtidig med at den kommunale service og drift optimeres[6]. Det er erfaringerne fra pilotprojektet, der arbejdes ud fra i landsbyklyngen Østkystens Guld. Det betyder, at den overordnede tilgang er, at landsbyer står stærkere, når de står sammen. At landsbyer, der samarbejder, kan bruges som strategisk værktøj til udvikling af landdistrikter.

DEFINITION AF EN LANDSBYKLYNGE

En landsbyklynge er et antal landsbyer, der samarbejder om fælles strategiske mål. Det sker i en netværksstruktur, hvor landsbyerne benytter hinandens styrker til at udvikle både den enkelte landsby og hele klyngen. Landsbyklynger handler om at skabe en fælles stedsidentitet, socialt fællesskab og om at samles om fælles fysiske faciliteter og aktivitetsmuligheder[7].

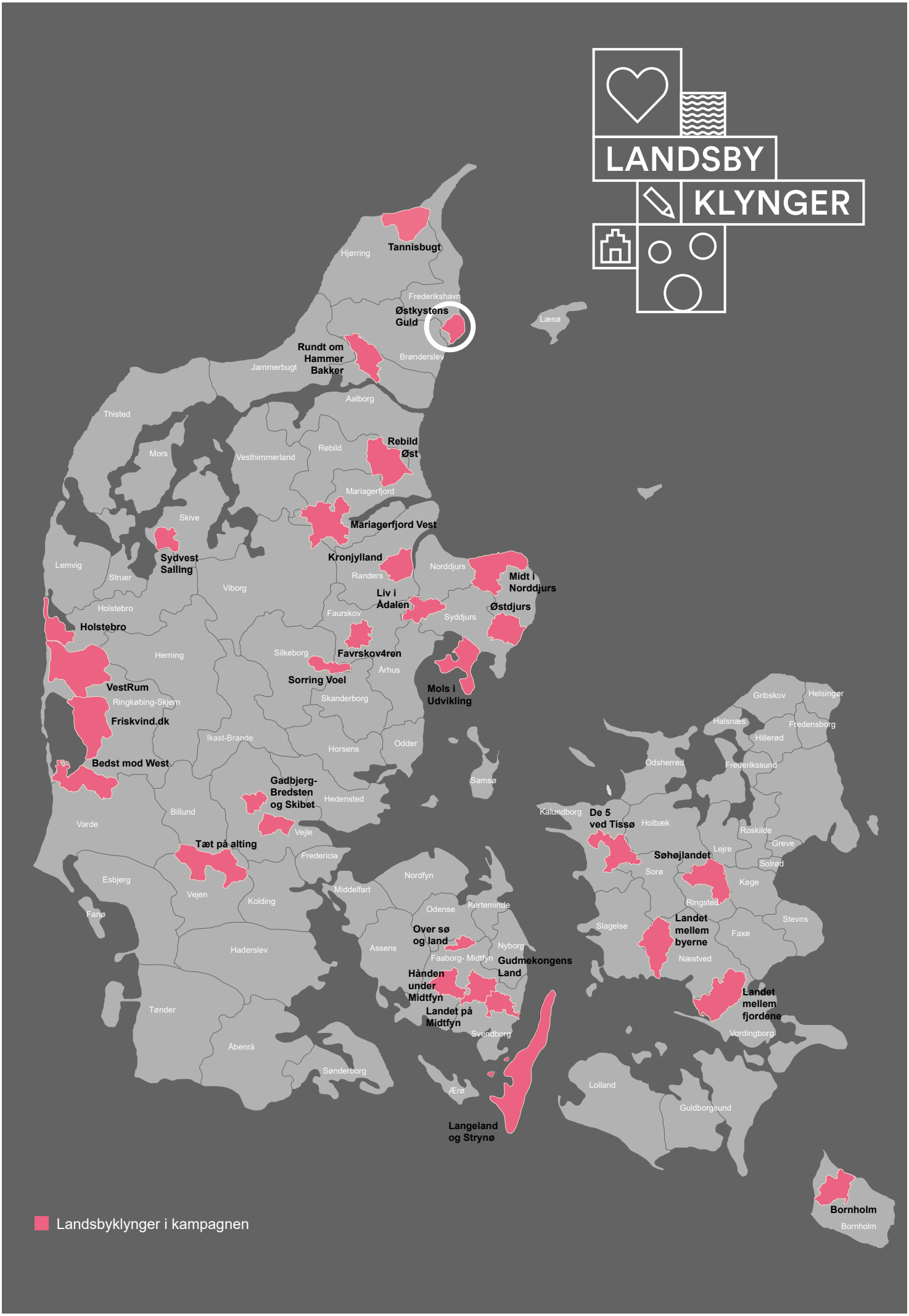
LANDSBY
KLYNGER
Tannisbugt
Hjørring
Frederikshavn
Østkystens Guld
Læsø
Rundt om Hammer Bakker
Jammerbugt
Brønderslev
Aalborg
Thisted
Rebild Øst
Rebild
Mors
Vesthimmerland
Mariagerfjord
Skive
Mariagerfjord Vest
Sydvest Salling
Kronjylland
Lemvig
Struer
Randers
Norddjurs
Midt i Norddjurs
Viborg
Liv i Ådalen
Holstebro
Faurskov
Syddjurs
Østdjurs
Holstebro
Herning
Silkeborg
Favrskov4ren
Århus
Sorring Voel
VestRum
Skanderborg
Mols i Udvikling
Ringkøbing-Skjern
Friskvind.dk
Ikast-Brande
Horsens
Odder
Bedst mod West
Samsø
Gadbjerg-Bredsten og Skibet
Hedensted
Billund
Varde
Vejle
Tæt på alting
Fredericia
Esbjerg
Nordfyn
Middelfart
Vejen
Kolding
Fanø
Odense
Kerteminde
Over sø og land
Assens
Nyborg
Haderslev
Faaborg- Midtfyn
Gudmekongens Land
Hånden under Midtfyn
Landet på Midtfyn
Tønder
Svendborg
Åbenrå
Sønderborg
Ærø
Langeland og Strynø
Gribskov
Helsingør
Halsnæs
Fredensborg
Hillerød
Odsherred
Frederikssund
Kalundborg
De 5 ved Tissø
Holbæk
Roskilde
Greve
Lejre
Søhøjlandet
Solrød
Sorø
Køge
Ringsted
Landet mellem byerne
Slagelse
Stevns
Faxe
Næstved
Landet mellem fjordene
Vordingborg
Lolland
Guldborgsund
Bornholm
Bornholm
Landsbyklynger i kampagnen

1.2. PROCES OG METODE

At etablere en landsbyklynge vil sige, at de deltagende landsbyer og bebyggelser i et geografisk afgrænset område arbejder med en proces, hvor de skaber et nyt fællesskab. Der kan være lang vej til et samarbejde og en fælles identitet på tværs af landsbyer, hvis livet i de medvirkende landsbyer hidtil har været levet hver for sig.

Processen for etableringen af en landsbyklynge strækker sig over 18 måneder og består af fem faser. Forud for opstarten sker en prækvalifikation, hvor kommunen i samarbejde med lokalsamfundet udarbejder den ansøgning, der kvalificerer optagelsen i Kampagnen.

I den første fase etableres projektet med en styregruppe, som bliver ansvarlig for projektet og varetager dets overordnede styring. Ligeledes kommunikeres projektet bredt ud, og der rekrutteres frivillige, som ønsker at engagere sig i det nye samarbejde.

I anden fase udarbejdes en kortlægning af klyngen med fokus på de potentialer, der kan styrke klyngens identitet og udvikling. Denne del består bl.a. af en borgerundersøgelse, som sendes ud til alle borgere fra 16 år i klyngens geografi. Ligeledes etableres der i denne fase en fælles kommunikationsplatform.

Gennem tredje fase arbejdes der på baggrund af kortlægningen fra Fase 2 med en vision for det videre arbejde. Med udgangspunkt i den vision udvælges enkelte indsatsområder, som fremadrettet prioriteres.

I løbet af fjerde fase udarbejdes der handleplaner og projektbeskrivelser for de valgte indsatsområder.

I den femte og sidste fase forankres projektet, og der laves en strategiplan, som fungerer som pejlemærke for den langsigtede udvikling af området.

PRÆKVALIFIKATION:
ANSØGNING

1. FASE
Opstart og planlægning
3 mdr.

2. FASE
Dataindsamling, kortlægning og kommunikation
6 mdr.

3. FASE
Vision og indsatsområder. Det strategiske fundament
2 mdr.

4. FASE
Handleplaner og indsatsområder
5 mdr.

5. FASE
Afrunding, strategiplan, forankring og implementering
2 mdr.

Metodisk tilgang

Borgerne har en central rolle i etableringen af en landsbyklynge. Det er borgerne, der har den nødvendige ”know how” og viden, der er brug for, for at kunne initiere de udviklingsprocesser og justeringer, der lokalt er brug for. Etableringen af en landsbyklynge sker ud fra et ønske om, at forandring skal komme nedefra, og at ejerskabet til det nye fællesskab, som en landsbyklynge er, forbliver på lokale hænder. Forankringen sker hos en bred vifte af de lokale aktører. Der er tilknyttet en proceskonsulent til projektet. Det er proceskonsulentens opgave at inspirere de frivillige og medvirke til at drive processen, så fremdriften gennem faserne sikres. Proceskonsulenten vil ligeledes understøtte den lokale involvering og udbredelse af kendskabet til klyngen via arbejdet med de udvalgte fokusområder. Der sidder endvidere en kommunal repræsentant med i styregruppen. Repræsentanten skal sørge for, at der er sammenhæng mellem de initiativer, der sættes i gang i klyngen, og de kommunale planer på området.

Stedbundne potentialer

Stedbundne potentialer er unikke ressourcer relateret til en geografisk lokalitet eller et område[8]. Stedbundne potentialer kan være mange ting, og det kan ikke afgøres på forhånd, hvad der rummer potentiale et bestemt sted. Det kan være kulturarv i bygninger og landskaber, nærhed til storslåede naturområder eller en lokal håndværkstradition. Stedbundne potentialer kan også være lokale værdier og selvforståelse, sociale netværk, der er opstået over tid på et sted. Der vil derfor gennem hele processen være opmærksomhed på at lokalisere stedbundne potentialer og bringe dem i spil.

Gennem de fem faser arbejder styregruppen med seks forudbestemte fokusområder. Fokuspunkterne fungerer som styringsredskaber, der er med til at sikre fremdrift og struktur.

FOKUSPUNKTERNE OG DERES MÅL

Organisering

Etablering af en fælles organisering, der koordinerer på tværs af landsbyer og kendte strukturer og arbejder med strategiske perspektiver for klyngen med respekt for de enkelte landsbyer.

Kommunikation

Etablering af en styrket og koordineret kommunikationsindsats, der sikrer relevant information om klyngen både internt og eksternt.

Involvering

Borgerne involveres via en borgerundersøgelse, borger- og dialogmøder samt ved etablering af arbejdsgrupper.

Kommunesamarbejde

Etablering af et styrket samarbejde med kommunen, så borgere og kommune i fællesskab optimerer den kommunale service.

Mødesteder

At gennemføre en kortlægning af mødesteder i klyngen og udarbejde en plan for nødvendige tilpasninger.

Aktivitetsudbud

At gennemføre en kortlægning af aktiviteter i klyngen og udarbejde en plan for nødvendige tilpasninger.

1.3. RAPPORTEN

Målet med rapporten

Målet med rapporten er at styrke det faktuelle beslutningsgrundlag for styregruppen i landsbyklyngen Østkystens Guld. Det sker ved at kortlægge de kvaliteter og potentialer, der findes i landsbyklyngens geografi, demografi og interne strukturer. De interne strukturer belyses særligt via borgerundersøgelsen, der kortlægger borgernes syn på de udfordringer og potentialer, der findes i klyngen. Således skal rapporten give styregruppen et faktuelt grundlag for prioriteringer og beslutninger om de indsatsområder, der fremadrettet skal arbejdes med.

Rapporten kommer i forlængelse heraf til at danne afsæt for en strategiplan. Strategiplanen laves i den femte og sidste fase af processen.

Målgruppen for rapporten

Den primære målgruppe for rapporten er styregruppen for Østkystens Guld samt de aktive arbejdsgrupper, der med tiden tilknyttes projektet. Heri medregnes også Frederikshavn Kommune, som har en plads i styregruppen. Den sekundære målgruppe er Realdania, DGI og Lokale og Anlægsfonden, som er medfinansierende i projektet. Øvrige interessenter kan være kommuner og distriktsråd, som er optaget af landdistriktsudvikling og etablering af klyngesamfund ud fra en borgerdrevet tilgang.

Læsevejledning

I kapitel 1 er landsbyklyngens baggrund, udfordringer og motivationer beskrevet.

I kapitel 2 præsenteres hovedresultaterne fra rapporten. Det gælder dels de demografiske og geografiske data og dels resultaterne af borgerundersøgelsen.

Kapitel 3 stiller skarpt på Landsbyklyngen Østkystens Guld. Her får læseren indsigt i klyngens geografi og overblik over klyngens demografiske profil.

I kapitel 4 præsenteres resultaterne af borgerundersøgelsen. Her vil de seks fokusområder blive introduceret med fokus på Landsbyklyngen Østkystens Guld.

Kapitel 5 præsenterer de fremtidige perspektiver for landsbyklyngen.

2. HOVEDRESULTATER

Det følgende kapitel samler hovedresultaterne fra de demografiske og geografiske analyser og opsummerer en række af resultaterne fra borgerundersøgelsen.

2.1. DEN GEOGRAFISKE OG DEMOGRAFISKE ANALYSE

Landsbyerne i Østkystens Guld ligger nord for Aalborg med cirka en halv times kørsel til Aalborg og ca. 25 minutters kørsel fra Frederikshavn og Sæby endnu tættere på. Med den beliggenhed er der gode muligheder for at bo på landet og arbejde i en større by, hvor mange arbejdspladser ligger.

Frederikshavn Kommune har de seneste år oplevet faldende befolkningstal. Der bor i dag 60.282 borgere i kommunen. Fra 2007 til 2018 har kommunen oplevet en befolkningsnedgang på 2.595 borgere. I årene frem mod 2038 forudsiger Danmarks Statistik en fortsat nedgang i antallet af borgere på 3.175 personer[9].

Albæk-Lyngså sogn, hvor de fleste af klyngens landsbyer ligger, har siden 2007 oplevet et faldende indbyggertal på i alt 84 personer. Parallelt hermed vokser gruppen af ældre borgere over 65 år. Den største gruppe af borgere er fortsat borgere i den arbejdsdygtige alder mellem 26-64 år.

2.2. BORGERUNDERSØGELSEN

TILKNYTNING OG TILFREDSHED

Der er generelt stor tilfredshed med at bo i klyngen. 92 % af respondenterne er tilfredse med at bo i området. 4 % svarer, at de ikke er tilfredse, mens 4 % svarer ved ikke.
65 % føler tilknytning til det sogn, de bor i. Til sammenligning hermed føler ligeledes 65 % tilknytning til landsbyklyngen. Stedsidentiteten er således i samme grad bundet til det sogn, man bor i, som til hele landsbyklyngens geografi.
For Østkystens Guld er det ikke så sært, da sognet og klyngen næsten er samme geografi.
Naturkvaliteter (57 %), Familie og venner (26 %) samt Født og opvokset i området (23 %) er de vigtigste årsager til at bosætte sig i området.

ORGANISERING OG SAMARBEJDE

51 % af respondenterne ved ikke, hvordan samarbejdet er på tværs mellem landsbyerne i dag. Det vidner om et potentiale for at styregruppen og kommunikationsgruppen kan bidrage til at styrke kendskabet til de eksisterende samarbejder på tværs, der har eksisteret i flere år. Det var netop ønsket om et styrket samarbejde der bl.a. var årsagen til, at Østkystens Guld ansøgte om at deltage i Landsbyklyngekampagnen.
91 % mener, at et samarbejde på tværs mellem landsbyerne er nødvendigt, hvis landsbyerne skal overleve. Det viser en meget bred opbakning til landsbyklyngen og til samarbejdet på tværs.

KOMMUNIKATION

39 % har hørt om landsbyklyngen før de deltog i borgerundersøgelsen. 61 % har ikke. Borgerundersøgelsen er bl.a. sendt ud med e-Boks af Frederikshavn Kommune. Der er ingen tvivl om, at e-Boks har skabt stor opmærksomhed på klyngesamarbejdet og har fået kendskabet til klyngen til at stige.
Borgerne henter i dag primært deres informationer om lokale forhold via Lokale aviser (51 %) Facebook (48 %) og Gennem samtale med andre personer fra lokalsamfundet (37 %). I fremtiden sker der en stigning i efterspørgslen på nyheder via elektroniske nyheder – Mails/ nyhedsbreve, Hjemmesider og App, mens efterspørgslen falder på den Direkte samtale.

FRIVILLIGHED OG BORGERINVOLVERING

31 % af respondenterne laver i dag frivilligt arbejde. Til sammenligning hermed er det 39 % af danskerne, der har lavet frivilligt arbejde indenfor det seneste år.
De borgere, som arbejder frivilligt, motiveres først og fremmest af en Interesse for sagen (56 %). Dernæst af Ønske om at deltage i et socialt fællesskab (39 %) og fordi de Blev opfordret/valgt (38 %).
I alt giver 62 borgere udtryk for, at de gerne vil kontaktes for at høre mere om mulighederne for at blive frivillig i landsbyklyngen Østkystens Guld. Det er en stor gevinst for klyngen og det kommende arbejde, hvis det lykkes at få et pænt antal af de interesserede til at involvere sig.

KOMMUNESAMARBEJDE

85 % af respondenterne ved ikke, om Frederikshavn Kommune har politikker for samarbejdet med foreninger og borgere. Til trods herfor er der et godt og velfungerende samarbejde mellem klyngen og Frederikshavn Kommune.

MØDESTEDER

Mødesteder har betydning for hverdagslivet og for livskvaliteten. Her vurderer borgerne, at Tilbagevendende årlige begivenheder har den største betydning som det type mødested, der kan styrke fællesskabet på tværs mellem landsbyerne. Flere giver udtryk for, at man skal tage udgangspunkt i noget der i forvejen findes og arbejde ud fra det, når samarbejdet og fælles mødesteder styrkes.

AKTIVITETSUDBUD

Langt de fleste (67 %) er tilfredse med det fritids- og aktivitetsudbud, der findes i lokalområdet.
De mest populære forslag til nye aktiviteter er Vandreture (67 %), Fælles madlavning (45 %) og Aktiviteter for unge (43 %).

FOKUSPUNKTER I FREMTIDEN

Markedsdage (45 %) og Årstidsfester (44 %) er de arrangementer, som borgerne mener er bedst til at samle borgerne på tværs mellem byerne.
Af andre tværgående samarbejder peger respondenterne på Muligheder for lokale indkøb (50 %), En god infrastruktur (47 %) samt Gode skoler og institutioner (44 %) som de emner, der er størst potentiale i at arbejde sammen om.
Der er ingen tvivl om, at borgerne i de enkelte landsbyer vil stå stærkere over for eksempelvis kommunen, hvis de formår at stå sammen om emner som fx infrastruktur, lokale fødevarer samt skoler og institutioner. Det er områder, hvor løsninger skal findes i samarbejde – også med kommunen - og hvor flere lokalområder kan tale med en højere røst end et enkelt samfund alene. Styregruppen for Østkystens Guld har her en vigtig rolle i at skabe det fundament, der kan styrke samarbejdet internt mellem landsbyerne og i forhold til kommunikationen med kommunen.

3. LANDSBYKLYNGEN ØSTKYSTENS GULD

I udviklingen af en landsbyklynge er det nødvendigt at se på en række interne forhold og faktorer. Tilsammen giver de et indblik i det lokalområde, man ønsker at udvikle og forstå. I det kommende kapitel vil klyngens geografi og dets demografiske profil blive præsenteret.

3.1. BELIGGENHED OG GEOGRAFI

Landsbyklyngen Østkystens Guld ligger i Frederikshavn Kommune. Landsbyklyngen ligger i naturskønne omgivelser med byerne Voerså, Lyngså, Præstbro, Ørtoft, Stidsholt og Mølholt som de bærende landsbyer samt et stort sommerhusområde langs kysten øst for Lyngså. Klyngen er geografisk placeret i den sydlige del af Frederikshavn kommune. Mod øst grænser området op til Kattegats karakteristiske kystlandskaber. Mod syd ligger et udstrakte hedeområder og indlandsklitter. Mod vest afgrænses området af kommunegrænsen til Brønderslev Kommune og motorvejen E45 - og mod nord af Sæby, som er hovedbyen i kommunens sydlige del.

3.2. SELVOPFATTELSE OG SAMARBEJDE

Området har gennem generationer haft en fælles historisk baggrund hørende under samme sogn, Albæk-Lyngså, og tilhørende samme skoledistrikt. Det har givet en naturlig fælles identitet med mange personlige relationer på tværs af området.

Særligt har de tre byer Præstbro, Voerså og Lyngså haft deres egne identiteter gennem tiden, med egne idrætsforeninger, butikker m.m. og der har derfor også historisk været et vist konkurrencemoment mellem byerne, som særligt de ældre generationer har båret med.

I Voerså, Lyngså, Præstbro, Mølholt, Stidsholt og Ørtoft er der mange engagerede og initiativrige borgere, foreninger, mindre virksomheder mm., som hver dag gør en kæmpe indsats for at omsætte de lokale idéer til handling og spændende aktiviteter. De mange frivillige, aktive ildsjæle har skabt og skaber fortsat udvikling i lokalområdet. Som eksempler på eksisterende samarbejder er etableringen af et fælles halvårligt Landsbyråd hvor foreninger, institutioner og enkeltpersoner mødes og orienterer hinanden på tværs og udvikler nye projektidéer.

Borgerne har et stort historisk og kulturelt lokalkendskab og en tradition for at byde tilflyttere og besøgende i området velkommen med både interesse og nysgerrighed. Der er en lokal stolthed over lokalområdet og de mange aktiviteter og arrangementer, som årligt stables på benene.

Landsbyerne har et glimrende samarbejde, som det er nu, men ved også, at der er et stort potentiale for meget mere. Ved at danne en landsbyklynge, kan der gøres bedre brug af hinandens styrker, og der kan støttes op om fællesskabet. Ultimativt vil landsbyerne i fællesskab gerne synliggøre – både for alle dem, som bor der, kommer på besøg eller som overvejer at flytte dertil – hvor dejligt det er, at bo i Østkystens Guld. Det er et fantastisk lokalområde, fuld af ressourcer – naturmæssigt, menneskeligt og facilitetsmæssigt, som alle ønsker at sætte i spil på nye spændende måder.

Fælles for hele klyngen er nærheden til naturen og havet. Området rummer en unik natur og masser af spændende kulturarv, der i disse år sættes i spil på nye måder på blandt andet Voergaard Slot.
I en årrække har landsbyerne arbejdet med at styrke samarbejdet mellem de forskellige byer. Det har medført, at særligt samarbejdet mellem de tre store landsbyer: Voerså, Lyngså og Præstbro har blomstret med udviklingen af landsbyplanen fra 2014.

Etableringen som klynge er en fantastisk mulighed for at videreudvikle og udvide det samarbejde. Det kan rumme endnu flere aktive- og driftige borgere i lokalområdet og bygge oven på det eksisterende stærke netværk.

Området rummer en lang række stedbundne potentialer. Her kan bl.a. andet nævnes aksen omkring Voer Å, som blandt andet forbinder Voerså og Præstbro. Det rummer et stort turismepotentiale. Af kulturhistoriske seværdigheder ligger Voergaard Slot ikke langt derfra. Et voldsted ved Rugtved med voldanlæg fra Dronning Margrethe den førstes tid, oldtidsagre på Marindalsvej og 8-9 gravhøje samt kæmpehøje, der ligger langs højdedragene fra Holt Bjerg over Albæk Bakker.

Danmarks måske bedste idrætsefterskole i Stidsholt ligger også i klyngen. Der er fokus på håndbold, badminton, svømning, fitness og E-sport. Klatrecenteret ved Ørtoft tiltrækker klatrere fra hele Nordjylland. Området ligger i køreafstand på ca. en halv time fra Aalborg og med de naturgivne omgivelser og de rekreative muligheder kombineret med overkommelige boligpriser, rummer området et stort uudnyttet potentiale i forhold til at tiltrække såvel ”udflyttere” fra Aalborg-området og fastholde nuværende borgere. Ydermere ligger der især i kystbyerne et behov og en mulighed for at revitalisere området som mål for turister fra bl.a. Norge, Sverige og Tyskland gennem en opgradering af rammerne og tilbuddene, som nutidige friluftsturister søger. Klyngen ser også et stort potentiale i at arbejde med fødevareturisme.

3.3. DEMOGRAFISK UDVIKLING OG PROFIL

Der bor i dag 60.282 borgere i Frederikshavn Kommune[10]. Heraf bor de 1.893 i Albæk-Lyngså sogn, der udgør størstedelen af landsbyklyngen[11]. Ifølge befolkningsfremskrivningen fra Danmarks Statistik forventes en befolkningsnedgang i årene frem. Fremskrivningen er lavet ud fra forventninger om antal fødsler, dødsfald, flyttemønstre, indvandring og det forventede boligbyggeri. Ifølge prognosen forventes indbyggertallet at falde fra 60.282 personer primo 2018 til 57.107 personer i 2038. Det svarer til et samlet fald på 3.175 personer. Fremskrivningen er ikke en garanti for en udvikling, men en forventning, der er afhængig af flere faktorer. Den er et vigtigt redskab for den kommunale planlægning, fordi den kan anvise behovet for den kommunale service, herunder eksempelvis antal pladser i vuggestuer, børnehaver, skoler, fritidsordninger og på plejehjem. Ser man på den faktuelle udvikling for landsbyerne i klyngen i perioden 2007-2018 viser den, i lighed med kommunen som helhed, at indbyggertallet er faldende.

ANTAL INDBYGGERE EFTER SOGN (2007-2018)[12]

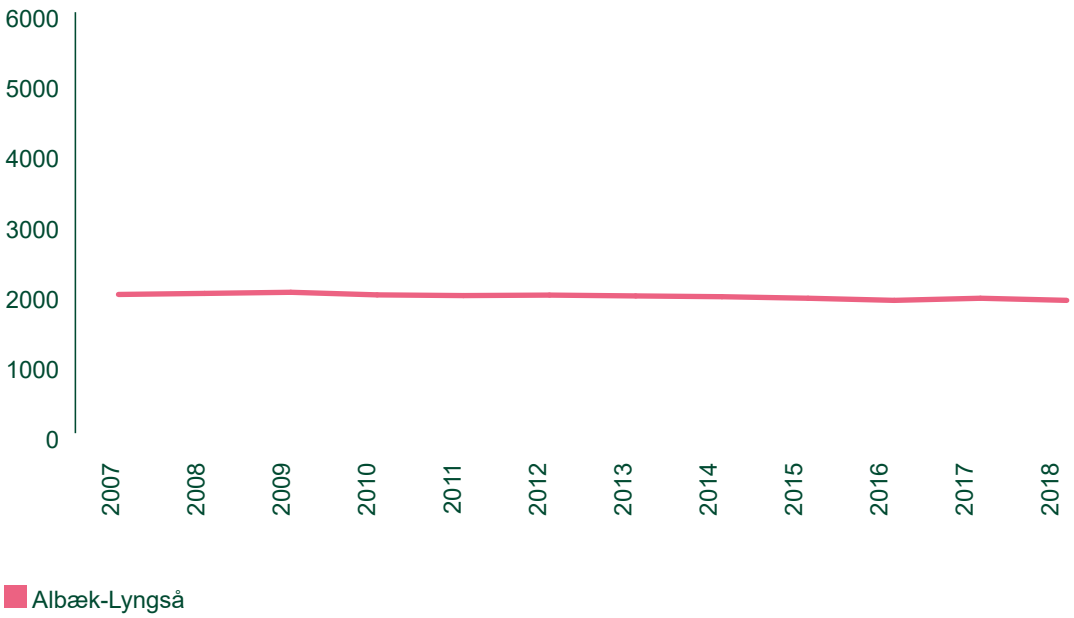

Figuren viser udviklingen i indbyggertallet fra 2007 til 2018 målt på størrelsen af sognet. Dermed er det let at se udviklingen inden for sognet over en årrække. Der er samlet set sket et fald i antallet af borgere fra 1.977 borgere i 2007 til 1.893 borgere i 2018. I alt et fald på 84 personer.

ALDERSGRUPPER FOR SOGNET (2007 OG 2018)[13]

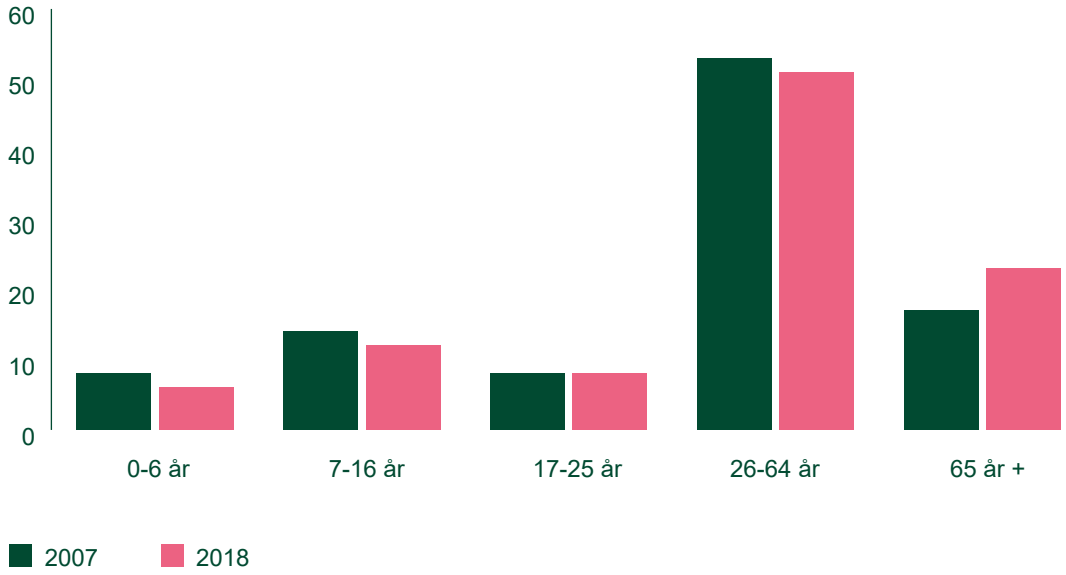

Figuren viser, hvor stor en procentdel af det samlede indbyggertal, som hver af de fem aldersgrupper udgør i hhv. 2007 og 2018. Langt den største gruppe af borgere befinder sig i den arbejdsdygtige alder 26-64 år. Det gælder både for 2007 og 2018.

Udviklingen fra 2007 til 2017 viser, at der er kommet færre småbørn (0-6 år), færre i den skolepligtige alder (7-16 år), færre unge (17-25 år), færre i den arbejdsdygtige alder (26-64 år) samt flere ældre (65+).

GENNEMSNITSALDER[14]

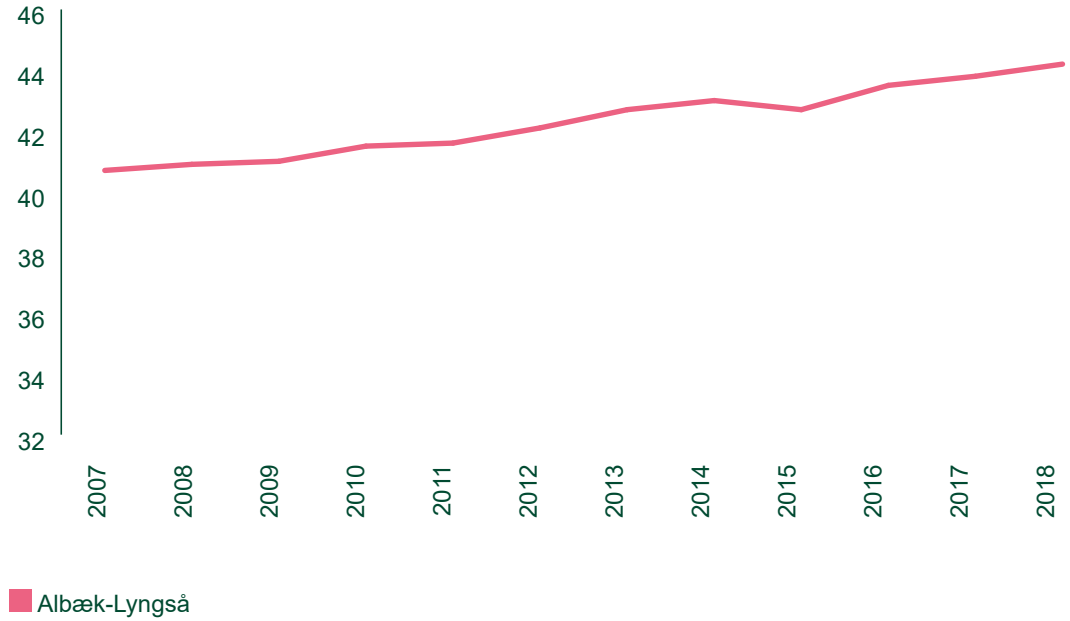

Figuren viser gennemsnitsalderen på indbyggerne i sognet. Gennemsnitsalderen er stigende og er siden 2007 steget fra 40,7 år til 44,2 år i 2018.

I Danmark er gennemsnitsalderen 41,5 år[15]. I Østkystens Guld ligger gennemsnitsalderen på 44,2 år.

4. HVAD MENER BORGERNE?

Der er mange aktører involveret i et landsbyklyngesamarbejde. Kommunen, lokale foreninger, institutioner og ikke mindst borgerne, som har en helt afgørende betydning for en landsbyklynges udvikling og succes. Det er borgerne, der ved, hvordan hverdagslivet fungerer, og hvilke behov og ønsker der er. Jo bedre kendskab til borgernes syn på området man har, desto bedre er muligheden også for at skabe en udvikling med kvalitet. Til at kortlægge borgernes syn på deres lokalområde er der foretaget en borgerundersøgelse. Borgerundersøgelsen er foretaget som en elektronisk spørgeskemaundersøgelse, der er udbudt til alle borgere i klyngen fra 16 år.

Spørgerammen

Borgerundersøgelsen spørger ind til borgernes syn på lokalområdet, deres motiver for at leve og bo der samt deres syn på fremtiden. Ligeledes spørges der ind til potentialer, udfordringer og samarbejde på tværs. Der er i undersøgelsen lagt vægt på de seks fokusområder: organisering, kommunikation, involvering, kommunesamarbejde, mødesteder og aktivitetsudbud.

På dialogmøderne er deltagerne blevet orienteret om klyngesamarbejdet, de har diskuteret værdier for samarbejdet på tværs af landsbyer, og de er kommet med input til samarbejdsmuligheder.

FAKTA OM SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN 2018

Tidsrum

Borgerundersøgelsen er udført i perioden den 26. februar til den 23. marts 2018.

Kommunikation

Undersøgelsen er foregået elektronisk og kommunikeret ud via e-Boks af Frederikshavn Kommune. Den kunne ligeledes tilgås via klyngens Facebookgruppe. Styregruppen har desuden brugt netværk og samarbejde med den lokale presse til at gøre opmærksom på undersøgelsen.

Antal besvarelser

I alt har 907 borgere besvaret undersøgelsen. Den er udbudt til personer fra 16 år med bopæl i klyngen. Den samlede svarprocent er 23,5 %.

Køn

46 % af respondenterne er kvinder, og 54 % er mænd.

Bopæl

Besvarelserne kommer fra følgende områder: Voerså 21 %, Lyngså 26 %, Præstbro 8 %, Stidsholdt 1 %, Mølholt 4 %, Ørtoft 6 %, Sulsted 15 % og Vestbjerg 24 %, har fritidshus i området 33 %, har virksomhed i området 1 %. Procenttallene er beregnet ud fra det samlede antal besvarelser.

Alder

Gennemsnitsalderen på respondenterne er 52 år.

4.1. TILKNYTNING OG TILFREDSHED

Et godt udgangspunkt for udviklingen af en landsbyklynge er at undersøge borgernes tilknytning og tilfredshed med at bo i lokalområdet. Tilknytning – eller ønske om tilknytning – til lokalområdet giver folk lyst til at engagere sig i udviklingen, og tilfredshed er med til at fastholde bosætning.

JEG ER TILFREDS MED AT BO I OMRÅDET (N=813)

Helt enig	44 %
Enig	48 %
Uenig	3 %
Helt uenig	1 %
Ved ikke	4 %

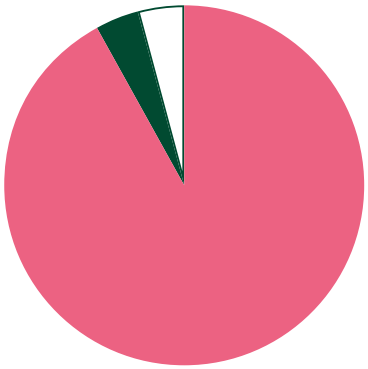

Samlet

- Helt enig og enig – 92 %
- Helt uenig og uenig – 4 %
- Ved ikke – 4 %

Borgerne udtrykker generelt stor tilfredshed med at bo i lokalområdet. 92 % er i alt tilfredse, mens 4 % ikke er og 4 % svarer ved ikke.

JEG FØLER TILKNYTNING TIL HELE OMRÅDET – LANDSBYKLYNGEN ØSTKYSTENS GULD (N=812)

Helt enig	17 %
Enig	48 %
Uenig	16 %
Helt uenig	5 %
Ved ikke	14 %

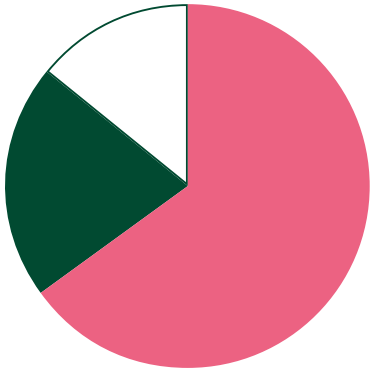

Samlet

- Helt enig og enig – 65 %
- Helt uenig og uenig – 21 %
- Ved ikke – 14 %

Samlet set føler 66 % tilknytning til hele landsbyklyngens område, mens 22 % ikke gør. 15 % svarer ved ikke.

JEG FØLER TILKNYTNING TIL DET SOGN, JEG BOR I (N=813)

Helt enig	22 %
Enig	43 %
Uenig	13 %
Helt uenig	7 %
Ved ikke	15 %

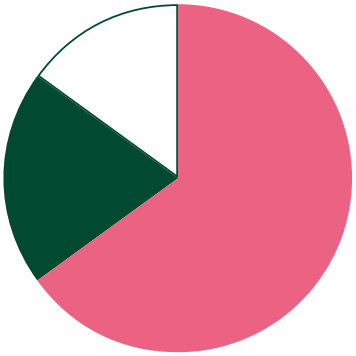

Samlet

- Helt enig og enig – 65 %
- Helt uenig og uenig – 20 %
- Ved ikke – 15 %

65 % føler tilknytning til det sogn, de bor i. 20 % gør ikke, mens 15 % svarer ved ikke.

Borgernes tilknytning til det sogn de bor i er identisk med tilknytningen til klyngen som helhed. Det er ikke overraskende, da klyngens grænse er stort set den samme som sognets grænse. I andre landsbyklynger, hvor sognenes grænser er forskellige fra klyngens grænser ser man ofte ved klyngens opstart, at tilknytningen er stærkere til sognet end til klyngen. Det hænger sammen med, at et sogn er en historiske enhed, som de fleste er vokset op med, mens landsbyklyngen er en ny enhed, som er i gang med at opbygge en fælles identitet på tværs af sognegrænserne. I Østkystens Guld er det en fordel, at borgerne i forvejen har en følelse af tilknytning til hele klyngens område, så de bygger ovenpå en allerede etableret fælles identitet.

HVAD ER DE VIGTIGSTE GRUNDE TIL, AT DU BOR, HVOR DU BOR? (MAKS. 3 SVAR) (N=855)

Naturkvaliteter (57 %), Familie og venner (26 %) samt Født og opvokset i området (23 %) er de vigtigste årsager til at bosætte sig i området. Under 'Andet' skriver flere, at området er godt placeret i naturen. I flere tilfælde er ægtefællens arbejde bundet til stedet som fx landbrug, slægtsgård og tjenestebolig. Den mest hyppige kommentar under 'Andet' er, at folk er flyttet til området for at bo i deres sommerhus, som de enten har købt selv eller arvet fra familie. Enkelte skriver også, at de er flyttet til området for at bo sammen med en kæreste eller en ægtefælle, der i forvejen bor der.

Styregruppen har ønsket at spørge specifikt ind til bosætning og hvad der skal til, for at fastholde bosætningen i områder.

HVAD TROR DU, DER SKAL TIL, FOR AT FASTHOLDE BOSÆTNINGEN I OMRÅDET? (MAKS 3 SVAR) (N=856)

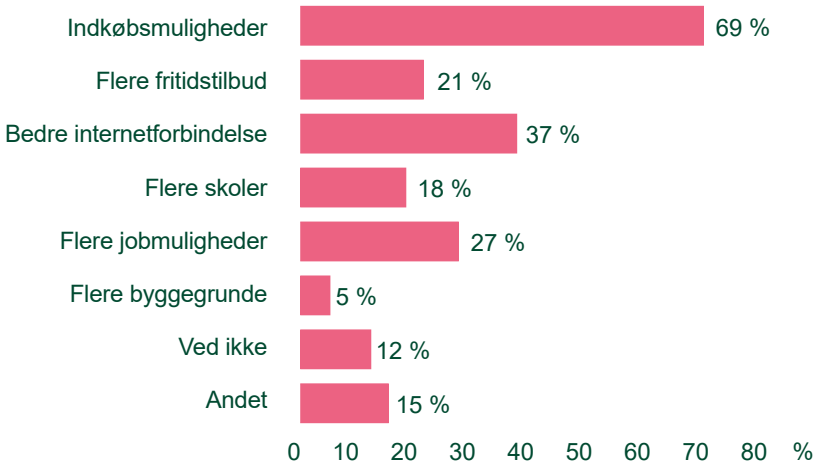

Indkøbsmuligheder (69 %), Bedre internetforbindelse (37 %) og Flere jobmuligheder (27) angives som de tre mest betydningsfulde forudsætninger for at fastholde bosætning. Det er interessant, at Internetforbindelse kommer før jobmuligheder. Det kan være et udtryk for, at mange har mulighed for at arbejde hjemmefra.

Dermed er det kun en option at bo på landet såfremt, der investeres i - og stilles hurtig internetforbindelse til rådighed. Under 'Andet' er bedre transportmuligheder, bedre cykelstier og bedre indkøbsmuligheder de hyppigst nævnte emner.

4.2. OPTIMISME

Fra 2007 til 2018 er indbyggertallet faldet i klyngen (3.3). Set i lyset heraf, er det interessant at se på, hvordan borgerne forestiller sig udviklingen i de kommende år.

OM TI ÅR TROR JEG, AT DER BOR FLERE MENNESKER I MIN BY, END DER GØR I DAG. (N=789)

Helt enig	9 %
Enig	23 %
Uenig	32 %
Helt uenig	10 %
Ved ikke	26 %

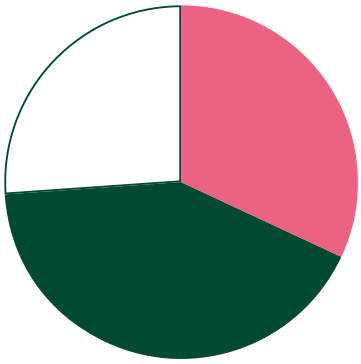

Samlet

- Helt enig og enig – 32 %
- Helt uenig og uenig – 42 %
- Ved ikke – 26 %

32 % tror, at befolkningstallet stiger i klyngen i de kommende 10 år, mens 42 % tror, det falder. 26 % svarer 'Ved ikke'. Borgerne er således meget delte på spørgsmålet. Med henvisning til den demografiske udvikling de seneste 10 år (3.3) viste den, at befolkningsantallet er faldende i klyngen og at prognosen for årene fremad peger på et fald i antallet af borgere i Frederikshavn Kommune.

4.3. ORGANISERING AF SAMARBEJDE

Det er organiseringen af samarbejdet mellem landsbyerne, som danner fundamentet til den udvikling, der sker i klyngen. Målet med organiseringen er derfor at skabe en struktur, som muliggør et samarbejde på tværs. Kun på den måde kan der i fællesskab arbejdes med de langsigtede perspektiver. Derfor vil de øvrige mål ikke kunne opfyldes, medmindre organiseringen er på plads. Som nævnt tidligere (3.2) er der allerede flere gode samarbejder mellem byerne i klyngen. På den baggrund er det relevant at se, hvordan borgerne vurderer udgangspunktet for et endnu stærkere samarbejde.

DER ER I DAG ET GODT SAMARBEJDE PÅ TVÆRS AF LANDSBYERNE? (N=759)

Helt enig	4 %
Enig	28 %
Uenig	14 %
Helt uenig	3 %
Ved ikke	51 %

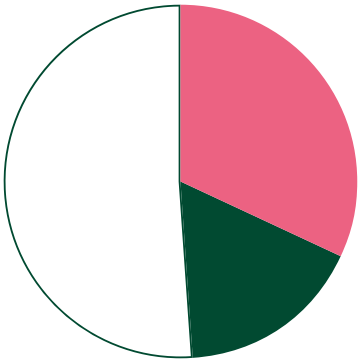

Samlet

- Helt enig og enig – 32 %
- Helt uenig og uenig – 17 %
- Ved ikke – 51 %

51 % svarer, at de ikke ved, hvordan samarbejdet er i dag på tværs mellem byerne og om der i det hele taget er et samarbejde. Som beskrevet tidligere (3.2) er der i dag et godt samarbejdet mellem landsbyerne. Det fortjener borgerne at få kendskab til. Det er netop et styrket samarbejde – og kendskab hertil - som styregruppen i Østkystens Guld vil arbejde for. 32 % mener, der er et godt samarbejde, mens 17 % er uenige. Alt i alt ligger der en opgave i at få øget borgernes kendskab til det samarbejde, som Østkystens Guld står for, og har ambitioner om at udvikle.

NÅR DER AFHOLDES ARRANGEMENTER I LANDSBYERNE, ER VI GODE TIL AT INFORMERE NABOLANDSBYERNE OM DET. (N=758)

Helt enig	5 %
Enig	26 %
Uenig	18 %
Helt uenig	4 %
Ved ikke	47 %

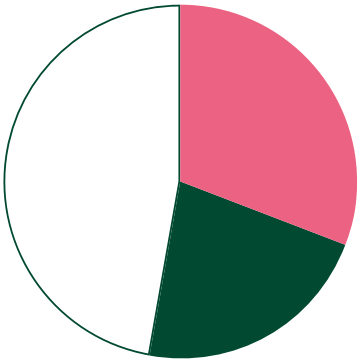

Samlet

- Helt enig og enig – 31 %
- Helt uenig og uenig – 22 %
- Ved ikke – 47 %

En stærkere fælles organisering handler også om at dele viden med nabolandsbyerne. Hertil svarer 47 %, at de ikke ved, om det fungerer med deling af informationer mellem byerne i dag. 31 % synes, der sker en deling af viden, mens 22 % er uenige. Der er således meget forskellige opfattelser af dette, hvor den største gruppe giver udtryk for et svagt kendskab til, hvordan det foregår i dag.

HVIS VI SKAL OVERLEVE SOM LOKALSAMFUND, ER DET NØDVENDIGT, AT VI SAMARBEJDER TÆT MED DE ØVRIGE LANDSBYER I OMRÅDET. (N=766)

Helt enig	40 %
Enig	51 %
Uenig	2 %
Helt uenig	0 %
Ved ikke	7 %

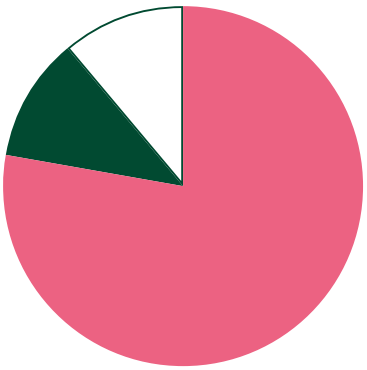

Samlet

- Helt enig og enig – 91 %
- Helt uenig og uenig – 2 %
- Ved ikke – 7 %

91 % af respondenterne er enige i, at et samarbejde på tværs mellem landsbyerne er nødvendigt, hvis landsbyerne fremover skal overleve. 2 % er uenige, og 7 % svarer ved ikke. Det tegner et meget tydeligt billede af en gruppe borgere, der mener, at samarbejde er nødvendigt, hvis de enkelte byer skal overleve.

Det er helt afgørende for klyngen, at borgerne bakker op om en stærkere koordinering på tværs. Uden borgernes tro på dette, bliver det meget vanskeligt at skabe en stærk landsbyklynge. Med 91 %, der tilkendegiver, at de ser samarbejde som vejen frem, står styregruppen på et stærkt fundament for det videre arbejde.

Organiseringen i Østkystens Guld

Østkystens Guld har organiseret sig med en styregruppe, der består af en person fra hver af de 6 landsbyer. Derudover deltager to repræsentanter fra Frederikshavn Kommune. Én fra Kultur og fritid og kommunens landdistriktskoordinator. De to kommunale repræsentanter deltager på skift i styregruppemøderne. Styregruppen har en formand og en næstformand. Der er møder i gruppen en gang pr. måned.

Ud over styregruppen er der nedsat en kommunikationsgruppe på otte personer. Gruppen skal tage sig af kommunikationen om klyngen – dels til pressen – og også til landsbyklynges interessenter. Det sker primært på Facebook og via en Infoland hjemmeside, der er igangsat som del af landsbyklyngesamarbejdet. En anden meget vigtig rolle kommunikationsgruppen er, at sørge for den nødvendige markedsføring i forhold til de aktiviteter og initiativer, der sættes i gang. Gruppen er en meget dynamisk størrelse med løbende til- og afgang alt efter hvilke kompetencer og interesser, der skal til i de forskellige opgaver.

Klyngen har også etableret en Borgerinvolveringsgruppe. Det er den gruppe, der skal sørge for, at få så mange som muligt involveret i klyngens liv og aktiviteter. Gruppen er også samtidig en slags aktivitetsgruppe, der er dynamisk. Det er primært denne gruppe, der igangsætter nye tiltag på tværs af landsbyerne i klyngen.

Styregruppen forventer i den nærmeste fremtid at nedsætte flere grupper. Grupperne vil blive etableret, når det bliver besluttet, hvilke indsatsområder, der skal arbejdes med.

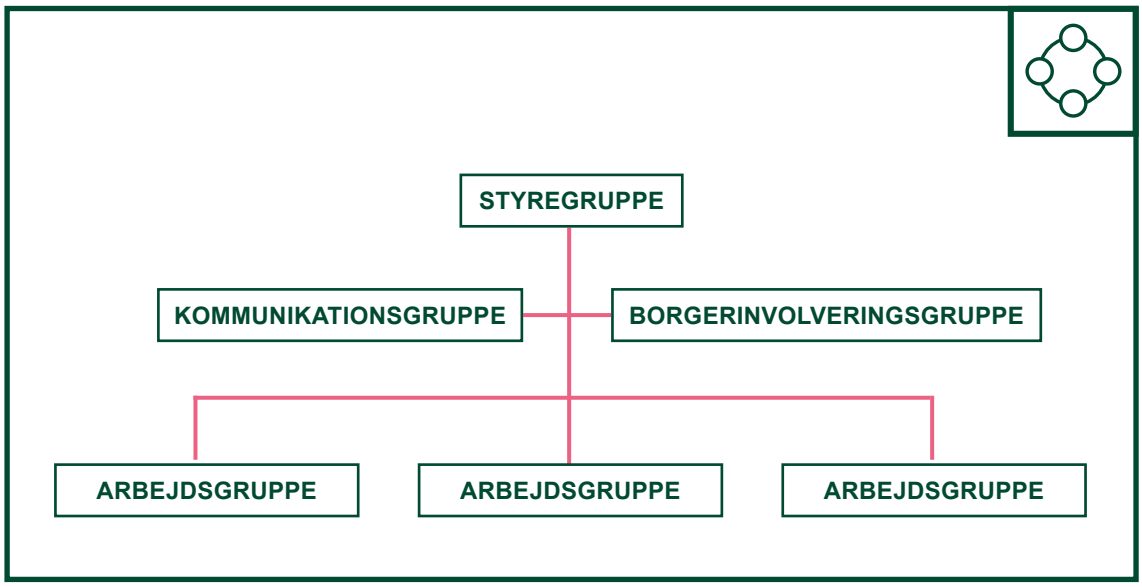

I borgerundersøgelsen tilkendegav 62 borgere, at de gerne vil kontaktes for at høre mere om mulighederne for at blive frivillig i Østkystens Guld. Det er en gave til projektet, at så stor en gruppe borgere udviser interesse og potentielt ser sig selv som nye frivillige i klyngesamarbejdet. Der ligger derfor en meget vigtig opgave i at styregruppen får inviteret de potentielle nye frivillige til dialog. Lykkes det at få involveret de nye frivillige, vil det betyde, at de kan oprette flere arbejdsgrupper ud fra, hvad borgernes ønsker at arbejde med. Klyngen vil således blive stærkere forankret. Organiseringen er dynamisk, og arbejdsgrupper dannes efter behov og interesse.

Styregruppen har endnu ikke besluttet, hvordan klyngen skal forankres. Selve klyngeprojektet løber frem til foråret 2019, hvorefter samarbejdet forankres. Denne fremtidige organisation skal kunne løfte en bred involvering i lokalsamfundet. Det er en opgave for styregruppen at afklare, hvordan strukturen for den fremtidige organisation skal være.

4.4. KOMMUNIKATION

En god kommunikation på tværs af landsbyerne er med til at styrke den enkelte landsby og synliggøre fællesskabet i klyngen. Derfor er en styrket og koordineret kommunikationsindsats meget vigtig i klyngesamarbejdet.

Styregruppen for Østkystens Guld ønsker at styrke samarbejdet på kommunikationssiden. Det er kommunikationsgruppen, der varetager dette arbejde. Gruppen har allerede oprettet en fælles Facebookside med navnet Østkystens Guld og der er etableret en fælles hjemmeside på domænet østkystensguld.dk. Og klyngen har fået udviklet et fælles logo. En mere effektiv kommunikation af aktiviteter og initiativer i lokalområdet skal være med til at styrke den enkelte landsby og samarbejdet mellem byerne. Noget, som borgerundersøgelsen også peget på som nødvendigt.

Ved at kende borgernes foretrukne måder at søge informationer på om lokalområdet, kan styregruppen, kommunikationsgruppen og de enkelte netværk få inspiration til, hvordan de bedst kommunikerer med borgerne. Borgerne bliver derfor spurgt om deres nuværende vaner og fremtidige behov, når de søger lokale informationer.

39 % har hørt om landsbyklyngen før de deltog i borgerundersøgelsen. 61 % har ikke.

Landsbyklyngen har fået navnet "Østkystens Guld". Klyngen har valgt at bruge "Østkysten" i navnet, da det tiltrækker opmærksomheden til interessenter udefra. Guldet henviser til både de mange flotte natur- og kulturoplevelser, der er i hele klyngens område. Derudover har det også en tanke til den historiske betydning af rav – havets guld og den betydning, rav har haft for området

Østkystens Guld

Voerså • Lyngså • Præstbro • Mølholt • Ørtoft • Stidsholt

HVOR HAR DU HØRT OM LANDSBYKLYNGEN? (N=293)

HVORDAN FORETRÆKKER DU FREMADRETTET AT INDHENTE OPLYSNINGER OM LOKALE FORHOLD? (MAKS. 3 SVAR) (N=750)

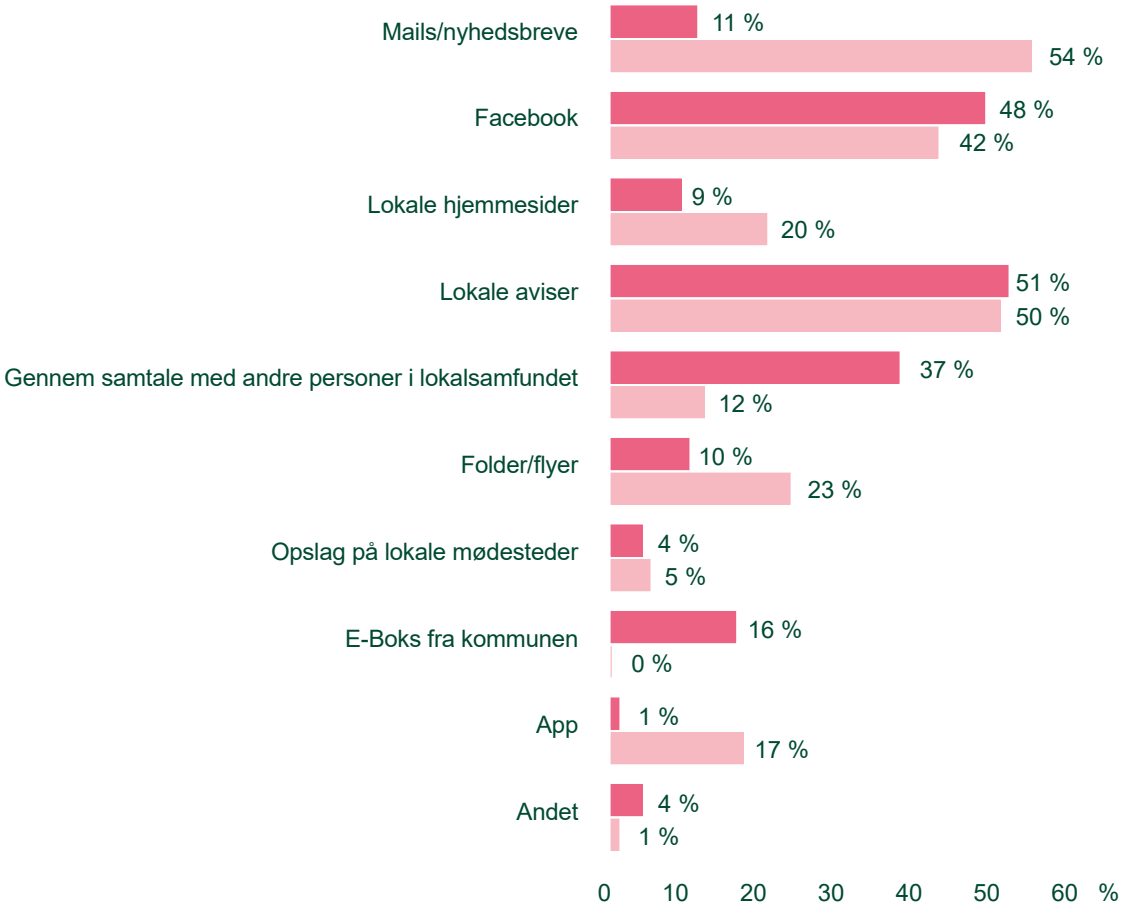

Når borgerne skal angive, hvor de har hørt om klyngesamarbejdet, peger de fleste på Lokale aviser (51 %), Facebook (48 %) og Gennem samtale med andre personer fra lokalsamfundet (37 %). Under 'Andet' peger flere respondenter på at de har deltaget i opstartsmøde og at borgerforeningerne har informeret om det.

Fremadrettet foretrækker borgerne at holde sig orienteret om udviklingen i lokalområdet via Mails/nyhedsbreve (54 %), Lokale aviser (50 %) og Facebook (42 %). Selv om der generelt sker en stigning i efterspørgslen på elektroniske nyheder – Mails/nyhedsbreve, Lokale hjemmesider og App, ligger Lokale aviser fortsat højt. Det er netop en hjemmeside med tilknyttet App funktion som kommunikationsgruppen er i gang med at oprette. Under 'Andet' nævner flere, at det er meget vigtigt at huske informationer til sommerhusene, da de gerne støtter op, når de ved, hvad der foregår i området. Der er også forslag om, at hver by sætter digitale infotavler op, så det fremgår, hvad der sker i området af aktiviteter.

4.5. FRIVILLIGHED OG BORGERINVOLVERING

En stærk landsbyklynge vokser frem af engagerede borgere[16]. Borgere, der involverer sig yder en frivillig indsats. Uden et stærk frivilligt engagement bliver det meget vanskeligt at skabe udvikling i landsbyklyngen. Det er derfor vigtigt at kortlægge kulturen for frivilligt arbejde i området, da det giver styregruppen et redskab til også i fremtiden at motivere nye frivillige. 91 % af respondenterne mener, det er nødvendigt, at borgerne involverer sig aktivt, hvis landsbyerne skal overleve. Det vidner om en meget høj bevidsthed om, at borgerne ser sig selv som afgørende, hvis landsbyerne fremover skal overleve.

Når det kommer til folks praktiske engagement laver 31 % af respondenterne i forvejen frivilligt arbejde, mens 65 % ikke gør og 4 % svarer, at de gerne vil kontaktes, for at høre om mulighederne. Der er således en større bevidsthed om, at borgerne skal involvere sig, end der i øjeblikket sker en involvering. Ved at kende til folks motivationsfaktorer for at lave frivilligt arbejde, er der større sandsynlighed for at få flere nye med. Derfor bliver borgerne spurgt til deres motivation for at lave frivilligt arbejde.

HVAD FIK DIG I GANG MED DET FRIVILLIGE ARBEJDE? (N=228)

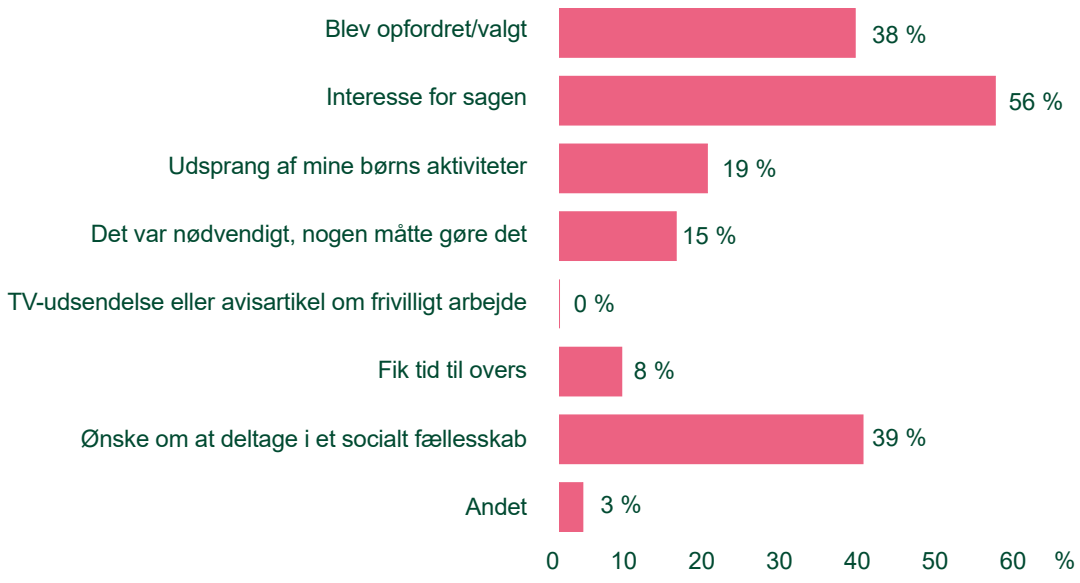

Respondenterne motiveres først og fremmest af Interesse for sagen (56 %). Herefter kommer Ønske om at deltage i et socialt fællesskab (39 %) og at de Blev opfordret/valgt (38 %). Under 'Andet' skriver flere, at det ligger i deres opdragelse og at de altid har gjort det.

HVAD GIVER DET DIG AT LAVE FRIVILLIGT ARBEJDE? (N=228)

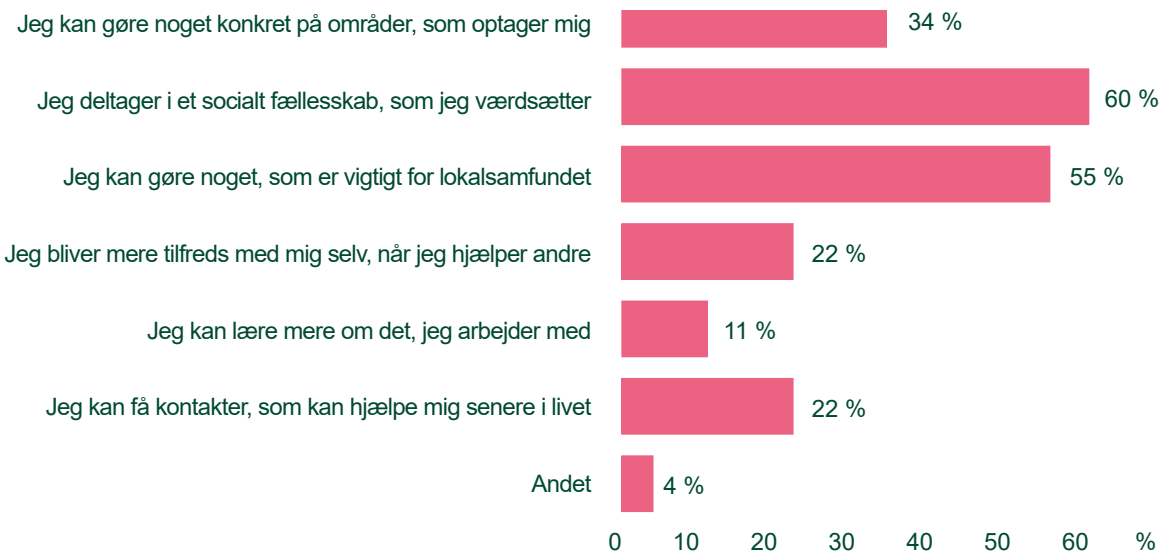

At deltage i et socialt fællesskab (60 %), At gøre noget, som er vigtigt for lokalsamfundet (55 %) samt At gøre noget konkret på områder, der interesserer den enkelte (34 %) er de tre mest betydningsfulde outputs ved at lave frivilligt arbejde. Under Andet bliver det fremhævet, at det giver en personlig glæde at lave frivilligt arbejde og at føles godt at gøre en forskel i et lille samfund.

Det er interessant, at respondenterne i så udpræget grad peger på det sociale fællesskab som det mest værdifulde aspekt ved frivilligt arbejde. Det betyder, at når først man er kommet i gang med frivilligt arbejde, er det sociale fællesskab og at gøre noget værdifuldt for lokalsamfundet vigtigere end fx at lære noget om det, man arbejder med eller interesserer sig for. Skal styregruppen for Østkystens Guld lykkes med at skabe en bred involvering med mange nye frivillige, vil anbefalingen derfor være, at understøtte borgerne i at arbejde med det, de interesserer sig for, og dernæst understøtte rammerne for fællesskabet og det sociale samvær, som frivilligheden udspiller sig under. I praksis vil det kræve at finde nærmere ud af, hvad den enkelte frivillige kan- og har lyst til at bidrage med.

Styregruppen har ønsket at spørge specifikt ind til, hvad skal der til, for at man vil sige ja til (flere) frivillige opgaver.

HVAD SKAL DER TIL, FOR AT DU VIL SIGE JA TIL (FLERE) FRIVILLIGE OPGAVER? (MAKS 3 SVAR) (N=742)

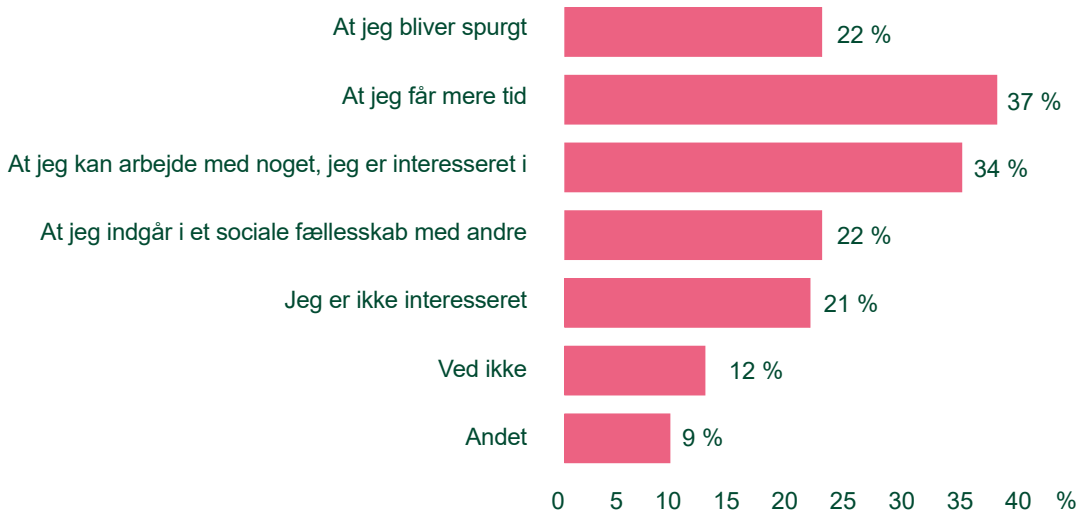

Respondenterne peger på, at Mere tid (37 %), At arbejde med noget, der interesserer den enkelte (34 %) samt At blive spurgt (22 %) er det, der skal til for de personligt kunne finde på at engagere sig (i mere frivilligt arbejde). Borgernes svar understøtter de allerede afgivne svar, hvor interesse for sagen og at blive personligt opfordret er blandt de største motivationsfaktorer for at involvere sig i frivilligt arbejde.

Under 'Andet' skriver flere, at de har sommerhus i området, og at det kan være en udfordring, da de mest er der i weekenderne. Men sommerhusejerne vil gerne informeres, så de kan følge med i, hvad der sker og kan støtte op, hvor de kan. Helbred og mangel på tid nævnes også som barrierer i forhold til at involvere sig.

4.6. KOMMUNESAMARBEJDE

På trods af den borgerdrevne tilgang spiller samarbejdet med kommunen en vigtig rolle. Et tæt samarbejde med Frederikshavn Kommune er således nødvendigt for, at klyngen kan komme godt i gang og for at udviklingen kan fortsætte, når projektperioden slutter i foråret 2019.

Samarbejde mellem borgere og kommune

Samarbejdet mellem klyngen og kommunen kører rigtig godt. Kommunen er repræsenteret med to personer, som er forankret i to forskellige forvaltninger og dermed kan bidrage til projektet med forskellige fagligheder, viden og vinkler. De kommunale repræsentanter skiftes til at deltage på styrergruppemøderne, hvor kommunen er menigt medlem. Både formandsposten og næstformanden i styregruppen er således lokale repræsentanter, for at sikre den lokale forankring og ejerskab over Klyngesamarbejdet.

Gennem en årrække har Distriktsudvalget i Frederikshavn Kommune fokuseret på at støtte op om samarbejdet mellem landsbyerne. Etablering af landsbyklyngen ligger derfor i tråd med den overordnede strategi for udviklingen af landdistrikterne i kommunen.

Frederikshavn kommune er i færd med at udarbejde en ny landdistriktsstrategi, der sætter retning for de kommende års indsats på landdistriktsområdet. Strategiens arbejdstitel er "Sammen skaber vi liv på

landet" og indeholder en række principper og fokusområder for arbejdet med udvikling af landdistrikterne i kommunen. Fokus er blandt andet på det gode værtskab, opbyggelse af nye fællesskaber og der er opmærksomhed på at bruge landskabet og de geografiske muligheder rundt om i kommunen. Strategien er i sin afsluttende fase og forventes behandlet i Frederikshavn Byråd umiddelbart efter sommerferien 2018.

Landdistriktsstrategien skal udmøntes af Frederikshavn Kommunale Distriktsudvalg, der er bindeled mellem oplandsbyerne, landsbyerne, landdistrikter og byråd. Udvalget består af repræsentanter for alle områder uden for de tre store byer samt politisk udpegede repræsentanter. De tre større bysamfund Voerså, Lyngså og Præstbro var de første af kommunens landsbyer til at se idéen og synergieffekten i at samarbejde om landsbyudviklingen på denne måde.

På kultur- og fritidsområdet arbejdes målrettet med fritidsstrategien "Fra Mursten til Mennesker", der blandt andet fokuserer på facilitetsudvikling på idræts- og fritidsområdet. Én af grundtankerne er her i tæt samarbejde med frivillige foreninger; selvejende institutioner og aktører i lokalsamfund at støtte op om flere aktiviteter på færre matrikler og skabe centre og multiforeningshuse i byer og landsbyer.

Etablering af landsbyklyngen og videreudvikling af det samarbejde, der allerede er igangsat med Østkystens Guld vil uden tvivl understøtte arbejdet med landdistriktsudvikling og den politisk vedtagne fritidsstrategi og dermed tænde yderligere lys i landsbyerne, til inspiration for kommunens øvrige lokalsamfund.

Set i lyset af dette er det interessant at vide, om borgerne er klar over kommunens prioritering af samarbejdet med borgerne.

VED DU, OM DIN KOMMUNE HAR OVERORDNEDE POLITIKKER FOR SAMARBEJDET MED FORENINGER OG BORGERE? (N=740)

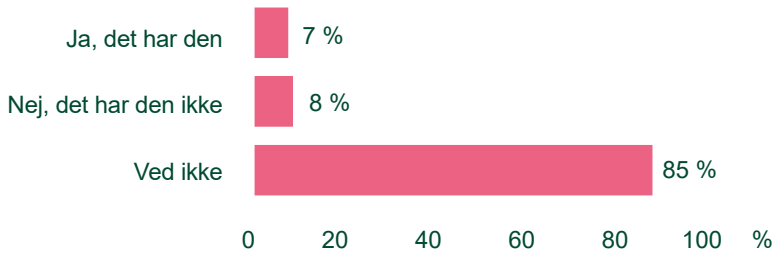

Langt de fleste af respondenterne er ikke klar over, om kommunen har politikker for samarbejdet med foreningslivet. Foreningerne er en del af civilsamfundet, hvor det frivillige arbejde foregår. Med så stor en gruppe borgere, der svarer "Ved ikke", er det oplagt, at klyngen i samarbejde med kommunen i den kommende tid gør en indsats for at udbrede kendskabet til den kommende landdistriktsstrategi og eksisterende fritidsstrategi, så rammerne for samarbejdet mellem kommune og borgere kan blive endnu tydeligere. Det betyder, at styregruppen har en opgave i at vise vejen for, hvordan dette kan lade sig gøre.

4.7. MØDESTEDER

Mødesteder har stor betydning for hverdagslivet. Ofte bliver mødesteders betydning først synlige, når et mødested lukker eller bliver nedlagt. Ikke blot forsvinder der et sted med en funktion, der forsvinder også et rum for socialt samvær. I dagligdagen styrker mødesteder det personlige netværk og fællesskabet blandt borgerne. Mødesteder har således stor betydning for den enkeltes sundhed og velbefindende. Sådan er det også for borgerne i landsbyklyngen Østkystens Guld.

I forskningen omkring landsbyklynger skelner man mellem tre typer af mødesteder: (1) formelle mødesteder, (2) uformelle mødesteder og (3) tredje mødesteder[17].

FORMELLE MØDESTEDER

Formelle mødesteder er designet oppefra til bestemte aktiviteter. Man mødes med en forventning om et forudbestemt læringsudbytte, og det er planlagt, hvad man mødes om. Deltagerne har derfor en formel rolle som eksempelvis menighedsmedlem, elev eller foreningsmedlem.

Eksempler på disse mødesteder er kirken, skolen eller hallen.

UFORMELLE MØDESTEDER

Uformelle mødesteder er skabt nedefra gennem hverdagslivet. Man kommer oftest med et formål, men man mødes tilfældigt og snakker om løst og fast. Der er ikke et forudbestemt læringsudbytte.

Eksempler på disse mødesteder er købmanden, genbrugsstationen, skoven og stranden.

TREDJE MØDESTEDER

Tredje mødesteder er steder, hvor det sociale samvær er det primære formål. Det er ikke forudbestemt, hvad læringsudbyttet er.

Eksempler på tredje mødesteder er forsamlingshuset, kroen og den årlige sommerfest.

HVILKE MØDESTEDER HAR POTENTIALE TIL FREMADRETTET AT STYRKE FÆLLESSKABET PÅ TVÆRS AF LANDSBYERNE? (N=724)

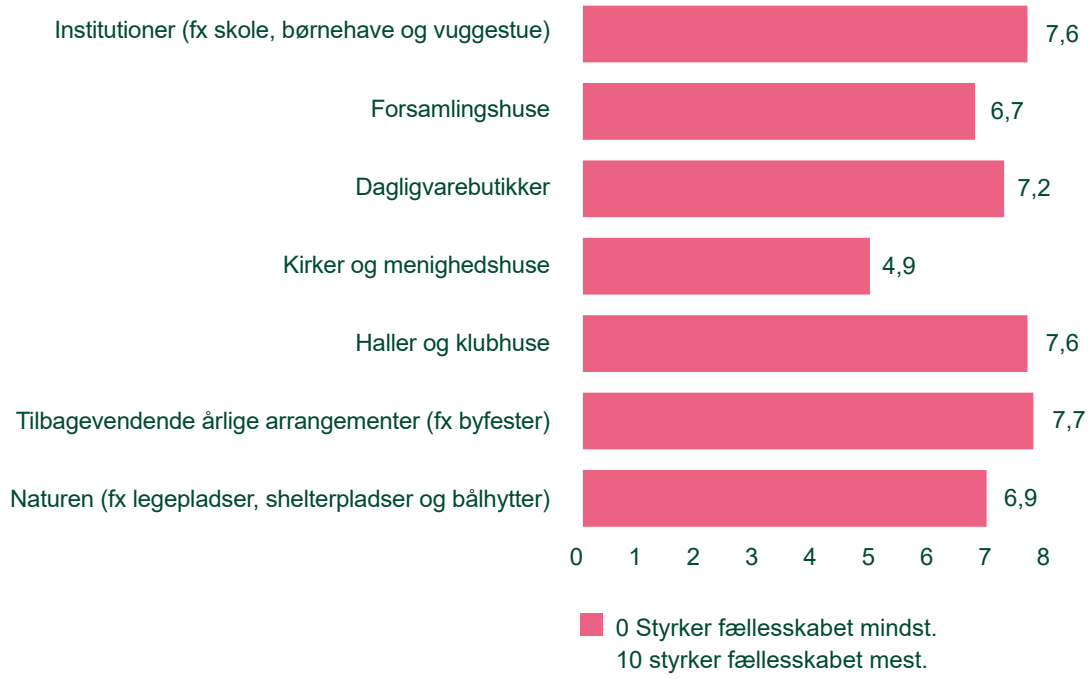

I spørgeskemaundersøgelsen bliver borgerne bedt om at vurdere en række mødesteders betydning for fællesskabet. De skal svare på en skala fra 0-10, hvor 0 styrker fællesskabet mindst og 10 styrker fællesskabet mest. Kortlægningen skaber overblik over antallet af mødesteder og deres betydninger for befolkningen.

Tabellen viser de forskellige typer af mødesteder og den gennemsnitsvurdering, som borgerne giver dem i spørgeskemaet. Tilbagevendende årlige arrangementer (7,7), Haller og klubhuse (7,6) samt Institutioner (7,6) får de højeste scorer. Det er de mødesteder, der ifølge respondenterne har størst potentiale til at styrke fællesskabet på tværs af klyngen.

I forhold til de tre typer mødesteder er Tilbagevendende årlige arrangementer og Haller og klubhuse typiske eksempler på en blanding mellem uformelle og tredje mødesteder. Det betyder, at det som uformelt mødested tilhører fritidslivet, og at man kommer der af lyst gennem aktiviteter. Som tredje mødested er det sociale samvær i fokus, og det kan være tilfældigt, hvem man møder, og hvad man taler om. Denne type mødesteder har det sociale i fokus og her er man mest optaget af at møde andre mennesker og dyrke det sociale samvær. Den sociale funktion vægtes således højt af respondenterne, når de værdisætter mødesteder og deres funktion.

Institutioner er i modsætning hertil formelle mødesteder. Her kommer man med et klart formål – fx at gå i skole. Denne type mødesteder er generelt vigtige for lokalsamfund, da skoler og andre institutioner opfylder grundlæggende behov for at få hverdagen til at hænge sammen.

Borgerne har ligeledes mulighed for at skrive andre mødesteder, der har betydning for fællesskabet. Her skriver flere om den natur, der allerede findes og er eksklusiv – og at man skal tage udgangspunkt i noget der er i forvejen og er "guld" værd og bygge videre derfra. Det kan fx være Sankt Hans fester og årlige sammenkomster på Lyngså Strand, på Voerså havn, på kroer, restauranter og i foreningslivet i almindelighed.

4.8. AKTIVITETSUDBUD

Fritidslivet har stor betydning for danskerne. Det gode liv på landet hænger sammen med et aktivt liv med mulighed for fritidsaktiviteter. Gode aktivitetstilbud er med til at gøre et område attraktivt, og det både tiltrækker og fastholder borgere. Målet har derfor været at kortlægge det nuværende aktivitetsudbud samt at undersøge, hvad borgerne i klyngen ser af behov for aktivitetsudbud i fremtiden.

ER DU TILFREDS MED UDBUDDET AF FRITIDS- OG AKTIVITETSTILBUD I DIT LOKALOMRÅDE? (N=715)

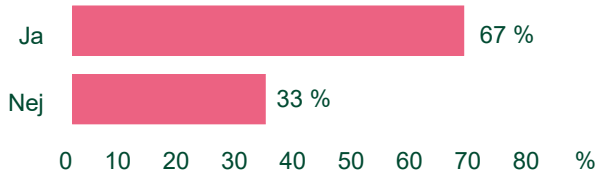

Langt de fleste, 67 % er tilfredse med det fritids- og aktivitetsudbud, der findes i lokalområdet. 33 % er ikke tilfredse.

Borgerne har mulighed for at komme med idéer til nye aktiviteter. 43 % har idéer hertil, mens 57 % ikke har. Idéerne fordeler sig på tre overordnede kategorier: Natur og outdoor, Idræt og motion samt Kultur.

NATUR OG OUTDOOR (N=397)

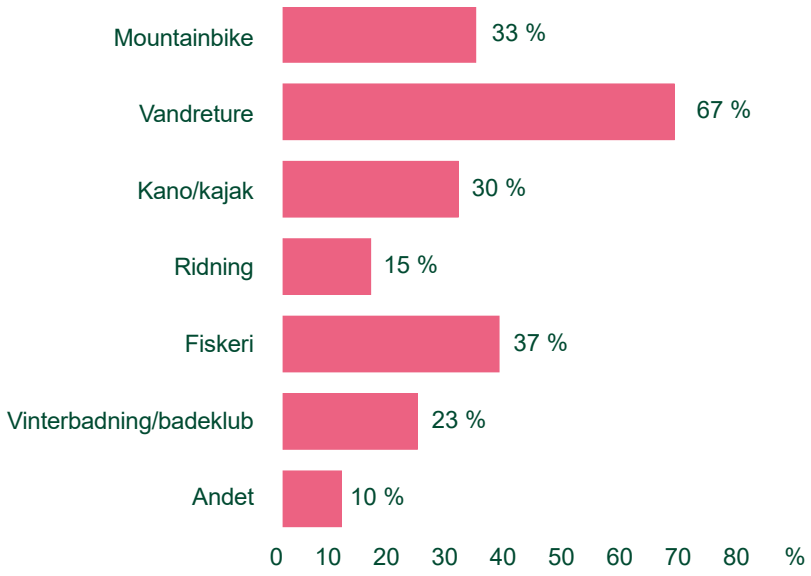

Inden for Natur og outdoor er Vandreture den helt store højdespringer. 67 % efterspørger vandreture, som er den klart mest efterspurgte aktivitet. Herefter kommer Fiskeri (37 %) og på en tredjeplads Mountainbike (33 %). Under 'Andet' nævner flere, at de savner cykelstier. Der efterspørges sauna ved stranden for vinterbadere, muligheder for omklædning ved stranden, jagt, klatring, skydning og garage-arrangementer for motorcyklister. Flere typer vandsportsaktiviteter som standup paddle, kite surfing, dykning nævnes også. Flere skriver også, at de kan lide naturen, som den er.

IDRÆT OG MOTION (N=341)

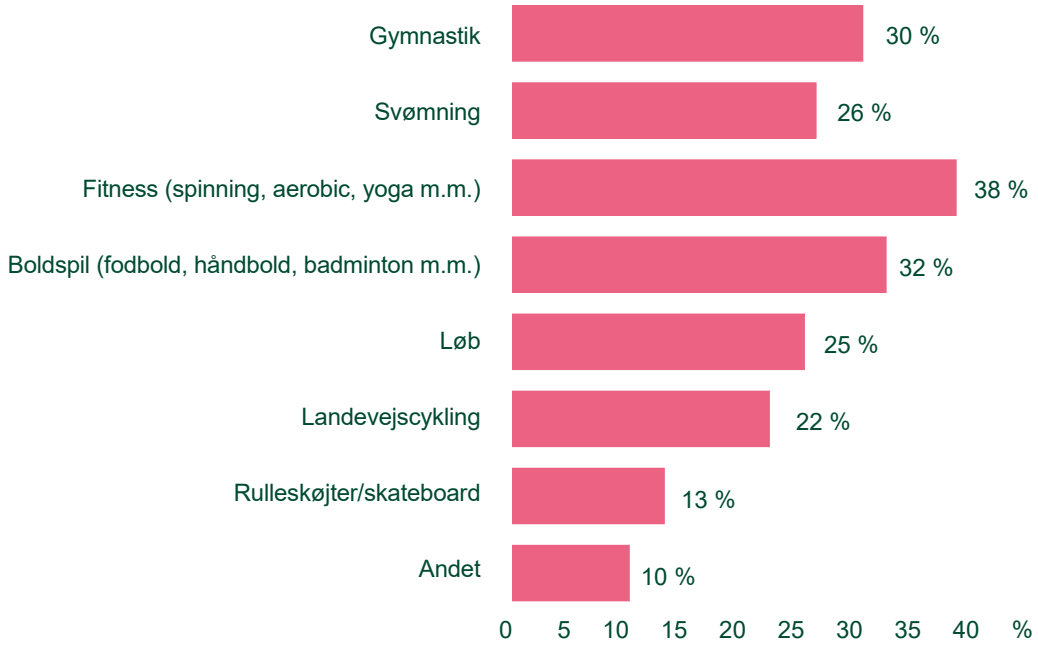

Inden for Idræt og motion fordeler respondenterne sig med størst efterspørgsel på Fitness (38 %), Boldspil (32 %) og Gymnastik (30 %). Om nogle af disse aktiviteter findes i forvejen i klyngen, og respondenterne ikke kender til dem, giver undersøgelsen ikke svar på, men det vil være oplagt at involvere DGI Nordjylland og de lokale foreninger til en præsentation af borgernes syn på aktiviteter og fremlægge efterspørgslen, da dette kan bidrage til den generelle foreningsudvikling og måske føre til nye samarbejder på tværs.

Under 'Andet' nævner flere, at de godt kunne bruge cykel- og gåklub kombineret med historier om området. En skriver, at man skal tilpasse sig tiden og indenfor foreningslivet er der ved at ske et skifte, så nogle aktiviteter ikke behøver en forening, men bare et sted at mødes et antal gange, hvor man laver aktiviteterne sammen og så slutter derefter. Gymnastik for ældre efterspørges også.

KULTUR (N=374)

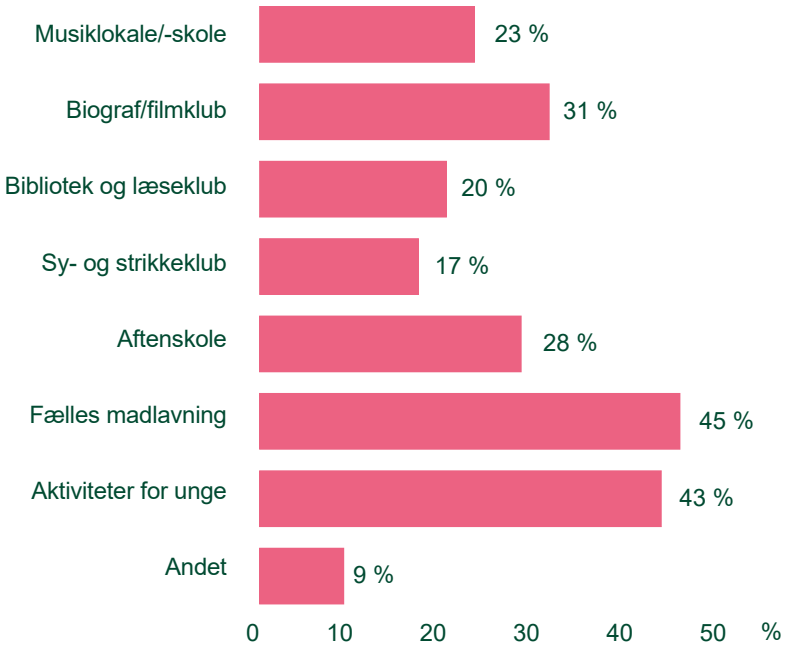

Inden for Kultur er de tre mest efterspurgte emner Fælles madlavning (45 %), Aktiviteter for unge (43 %) og Biograf/filmklub (31 %). Under 'Andet' foreslår flere byfester og loppemarkeder, musik arrangementer, kultur- og madhus i Voerså, kulturvandringer med historisk indhold. Der er også idéer til forskellige aktiviteter med håndarbejde; herunder fotografering, tegning og kunst i landskabet, der kan bruge som fx et springvand.

HVILKE ARRANGEMENTER ER BEDST TIL AT SAMLE BORGERNE PÅ TVÆRS AF KLYNGEN? (MAX 3 SVAR) (N=704)

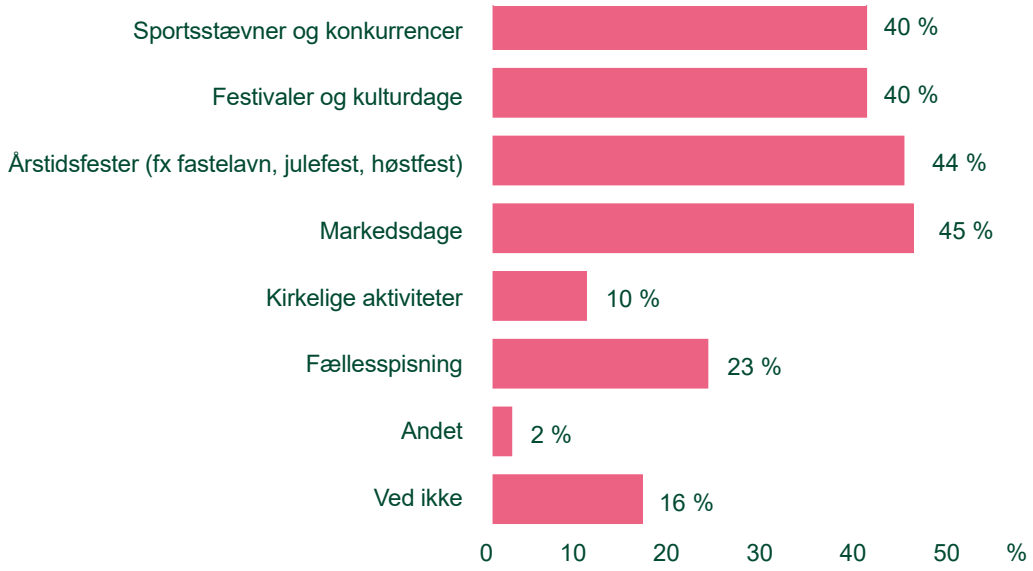

Markedsdage (45 %), Årstidsfester (44 %) og på en delt tredjeplads Sportsstævner og konkurrencer (40 %) og Festivaler og kulturdage (40 %) vurderes af respondenterne som de bedste arrangementer til at samle borgerne på tværs af landsbyerne. Under 'Andet' nævnes forskellige arrangementer – fx musik, Landsbyløbet, revy, bingo, Børnenes dag og Idrætsugen samt fester i hallen.

Borgerne svarer også på, hvor langt de er villige til at transportere sig til deres fritidsinteresser. Hvis kvaliteten i aktivitetsudbuddene skal sikres, vil det flere steder betyde, at aktiviteterne vil placeres rundt om i klyngen, og borgerne vil have forskellige afstande for at kunne deltage. Derfor er det relevant at undersøge, hvor langt de faktisk er villige til at transportere sig, når de skal deltage i fritidsaktiviteter.

HVOR LANGT ER DU VILLIG TIL AT TRANSPORTERE DIG TIL DIN FRITIDSINTERESSE? (N=705)

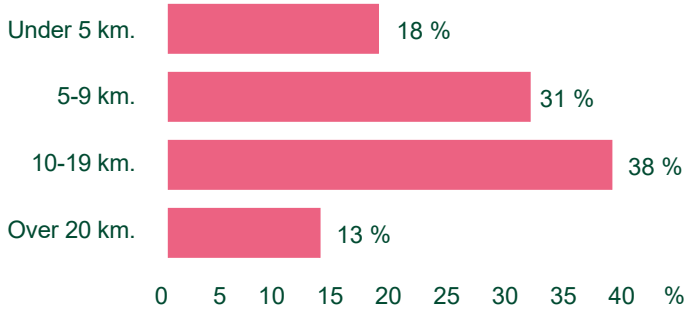

Samlet set er 82 % villige til at bevæge sig op til 9 km efter det rette aktivitetsudbud. 18 % vil bevæge sig under 5 km. Med 9 km. vil man stort set kunne nå på tværs af klyngen, og det kan derfor konkluderes, at der er en udpræget villighed til at transportere sig rundt i klyngen efter det rette aktivitetstilbud.

5. FREMTIDS-PERSPEKTIVER

Borgerne i klyngen er klar over, at de er nødt til at samarbejde tæt på tværs af landsbyerne, hvis de enkelte lokalsamfund skal overleve (4.3). Borgerne er også klar over, at deres engagement spiller en afgørende rolle, hvis det skal lykkes (4.5). 62 borgere har allerede tilkendegivet, at de gerne vil kontaktes for at høre mere om mulighederne for at blive frivillig i Østkystens Guld. Opgaven bliver nu, at skabe rammerne for et bredt engagement, og der venter flere spændende opgaver for styregruppen, der skal sætte kursen i det videre arbejde.

5.1. FOKUSPUNKTER I FREMTIDEN

Borgerne svarer på hvilke emner, de mener, landsbyerne skal samarbejde om i fremtiden.

HVAD SER DU SOM DE STØRSTE POTENTIALER, DER SKAL SAMARBEJDES OM FREMADRETTET? (MAKS 3 SVAR) (N=704)

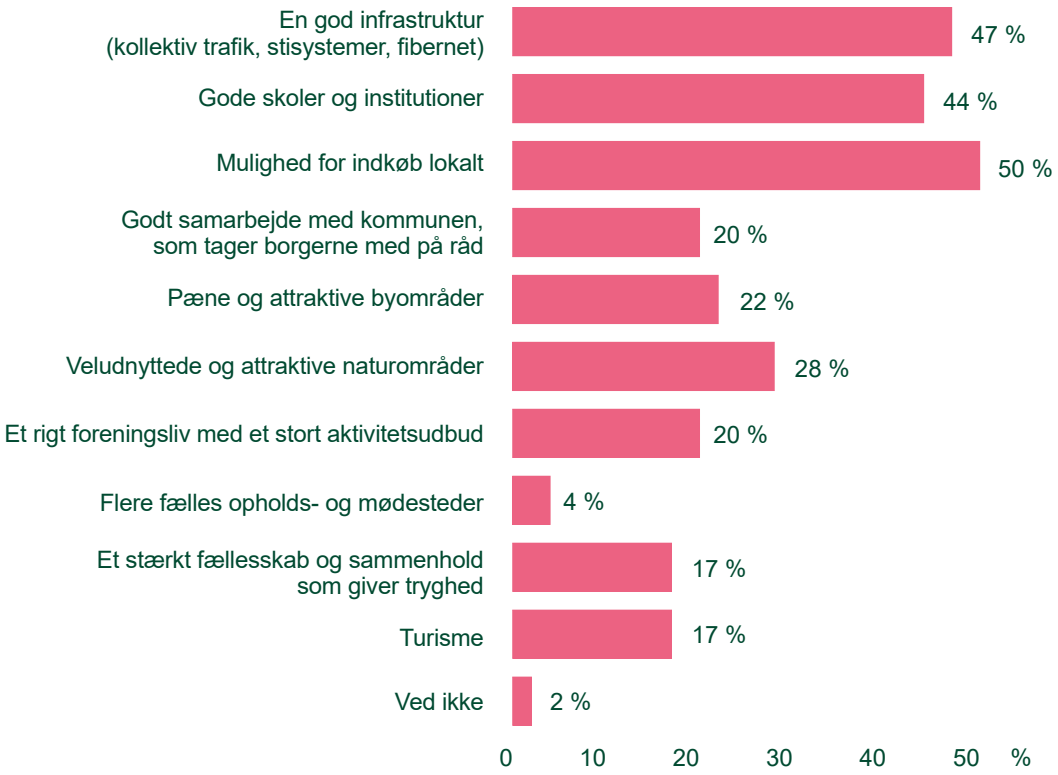

Mulighed for indkøb lokalt (50 %), En god infrastruktur (47 %) samt Gode skoler og institutioner (44 %) anser borgerne som de mest oplagte emner at samarbejde om på tværs mellem landsbyerne. Infrastruktur og skoler er emner, der kræver kommunalt samarbejde og der er ingen tvivl om, at hvis landsbyerne formår at stå sammen om netop disse emner, vil de stå stærkere, end hvis hver landsby kæmpede sin egen sag for de samme emner. Ud over de listede emner giver mange udtryk for, at udbygning af cykelstier er et vigtigt emne at samarbejde om, så cyklister og gående kan færdes trygt.

5.2. DET VIDERE ARBEJDE MED LANDSBYKLYNGEN

Erfaringerne fra andre landsbyklynger viser, at når det lykkes at etablere en stærk landsbyklynge, så er organiseringen på plads, kommunikationen binder områderne sammen, og involveringen af borgerne sker bredt[18]. Alt det er styregruppen i Østkystens Guld godt i gang med.

Afslutningsvis vil rapporten fremhæve fire tværgående perspektiver, der er vokset frem af analysen.

STYRKER

- 91 % af respondenterne ser samarbejde mellem landsbyerne som en forudsætning for, at de enkelte landsbyer overlever. Det giver stor opbakning til det arbejde, som styregruppen er godt i gang med i organiseringen som en klynge.
- I borgerundersøgelsen giver 62 borgere udtryk for, at de gerne vil kontaktes for at høre mere om mulighederne for at blive frivillig i klyngesamarbejdet.
- Lykkes det styregruppen at involvere den brede gruppe af borgerne, vil det give et fantastisk skub til det videre arbejde med klyngen.
- Den kommunale opbakning til klyngen er god. Der er to aktive kommunale repræsentanter med i styregruppen og samarbejdet mellem klyngen og kommunen er velfungerende.

MULIGHEDER

- Der er stor villighed til at bevæge sig efter det rette fritidstilbud i klyngen. 82 % er villige til at transportere sig op til 9 km. efter det rette fritidstilbud.
- Under aktiviteter efterspørges gå- og cykelture med et historisk indhold. Der er spændende perspektiver i dette og det er værd at undersøge, om man ved at gå i dialog med foreningerne og de potentielle nye frivillige kan udvikle nye tiltag på tværs af landsbyerne inden for dette emne.
- Borgerne svarer, at indkøbsmuligheder (69 %) er det vigtigste for at fastholde bosætning. Det er vigtigere end jobmuligheder og Internet. Det er et oplagt emne for styregruppen at undersøge, hvad der nærmere ligger i dette.
- Mange sommerhuse ligger i området og sommerhusejerne er positive stemt for området og vil gerne informeres om det, der sker. Her ligger også et potentiale, som kunne udvikles.
- Kysten, vandet og stranden giver unikke muligheder for vandsport og aktiviteter som stand-up paddel, kano, kajak, vandcykler og meget mere. Der er uudnyttede potentialer i dette.

UDFORDRINGER

- 31 % af respondenterne laver frivilligt arbejde. Parallelt hermed giver 91 % udtryk for, at borgerne skal involvere sig aktivt, hvis landsbyerne fremover skal overleve.
- Der er således langt flere, der mener, at borgerne skal tage aktiv del af samarbejdet, end der pt. er borgere, der involverer sig i frivilligt arbejde. Det kan hæmme klyngens fremtid, hvis ikke borgerne i højere grad går fra holdning til handling og bliver aktive i klyngesamarbejdet.

TRUSLER

- Befolkningstallet i Frederikshavn Kommune er faldende og prognosen for årene frem peger på en fortsat tilbagegang.
- I landsbyerne gælder denne tendens også. Parallelt hermed stiger gennemsnitsalderen. Det stiller nye krav til den kommunale service, der må tilpasse sig en forandret, og ældre borgergruppe.
- Det stiller også nye krav til foreningerne, der må spørge sig selv, om de har de rette tilbud til medlemmerne og borgerne i det hele taget.

Styregruppen går på baggrund af nærværende rapport i gang med at finde ud af, hvad der kan udledes af borgernes svar. Herunder, hvilke indsatsområder, der kan arbejdes med. Dette arbejde skal gerne ske med involvering af så mange borgere som muligt og gerne med repræsentanter fra hele klyngens geografi.

Arbejdet vil give anledning til nedsættelse af flere arbejdsgrupper på tværs af klyngen.
Ved klyngens afslutning i foråret 2019 står Landsbyklyngen med en strategi på de valgte indsatsområder. En strategi, der fortsat vil sikre effekten af Landsbyklyngesamarbejdet også efter projektperioden er slut.

6. LITTERATURLISTE

Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017.

Fridberg, Torben & Lars Skov Henriksen, **Udviklingen i frivilligt arbejde 2004-2012**.

Fritidsstrategi, Frederikshavn Kommune, 20XX.

Jonna Toft og Søren Prehn Jensen, **Idrætsfaciliteter i Danmark 2017**, Idrættens Analyseinstitut i samarbejde med Lokale og Anlægsfonden. Nøgletal fra facilitetsdatabasen, 2017.

Laursen, Lea Holst, Morten Frølund & Pia Heike Johansen, **Landsbyklynger som mulig udviklingsstrategi – Muligheder og Barrierer, En forundersøgelse for DGI og Realdania, Aalborg Universitet og Syddansk Universitet**, 2015.

Pilgaard, Maja & Steffen Rask, **Danskernes motions- og sportsvaner**, IDAN, 2016

Regional- og Landdistriktspolitisk Redegørelse, Erhvervsministeriet, 2017.

Tal om det frivillige Danmark: Analyse af befolkningens frivillige engagement (1:3). Frivilligrapport, Center for Frivilligt Socialt Arbejde 2016-2018.

WEBKILDER

Frederikshavn Kommune
https://frederikshavn.dk/

Danmarks Statistik
http://www.dst.dk/da/statistik/
http://www.statistikbanken.dk, 4. maj 2018.

Facebookgruppen for Østkystens Guld
https://www.facebook.com/OstkystensGuld/

Hjemmesiden for Østkystens Guld
https://www.østkystensguld.dk/

Kampagnen Landsbyklynger
http://landsbyklynger.dk/

Realdania
https://realdania.dk/

7. NOTER

[1] Om Kampagnen: www.landsbyklynger.dk
[2] Regional- og Landdistriktspolitisk Redegørelse, Erhvervsministeriet, 2017, s.9.
[3] Regional- og Landdistriktspolitisk Redegørelse, Erhvervsministeriet, 2017, s.7.
[4] Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017.
[5] Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017.
[6] Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017, s. 24, 37-38.
[7] Hjemmesiden www.landsbyklynger.dk, februar 2018.
[8] https://realdania.dk/
[9] Danmarks Statistik, 2018.
[10] Danmarks Statistik, 2018.
[11] Danmarks Statistik, 2018.
[12] Danmarks Statistik, 2018.
[13] Danmarks Statistik, 2018.
[14] Danmarks Statistik, 2018.
[15] http://www.statistikbanken.dk, 20. februar 2018.
[16] Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017.
[17] Landsbyklynger som mulig udviklingsstrategi – Muligheder og Barrierer, En forundersøgelse for DGI og Realdania, Aalborg Universitet og Syddansk Universitet, 2015, s. 12-14.
[18] Evaluering af Pilotprojekt Landsbyklynger, Sekretariatet for landsbyklynger, 2017, 11-12.

Østkystens Guld
Voersø • Lyngsø • Præstbro • Mølholt • Ørtoft • Stidsholt

FREDERIKSHAVN KOMMUNE

LOKALE OG
ANLÆGS
FONDEN

Realdania

DGI